

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Klára Skřípcová

Omyl v justiniánském právu

Diplomová práce

Olomouc 2018

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Omyl v justiniánském právu* vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Olomouci dne 1. 10. 2018

.....
Klára Skřipcová

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucí práce JUDr. Kamile Babelové, Ph.D. za odbornou pomoc při tvorbě diplomové práce a zejména za podnětné připomínky a návrhy při jejím zpracování.

Obsah:

Seznam zkratk.....	5
Úvod	6
1. Obecný úvod do problematiky omylu	9
1.1. Jednotlivé typy omylu.....	13
2. Error vs. dissensus	15
2.1. D 22. 6. 9. 5. Paulus.....	16
2.2. Dissensus.....	18
3. Error facti, error iuris	20
3.1. Omluvitelnost omylu.....	22
4. Error essentialis, error probabilis	24
4.1. Error in persona	24
4.2. Error in negotio	26
4.3. Error in corpore	27
4.4. Error in qualitate	29
4.4.1. Error in substantia (materia)	29
4.4.2. Error in virgintate	31
4.5. Error in sexu	32
5. Odras justiniánského pojmání omylu v moderní právní úpravě.....	33
5.1. Obecný zákoník občanský (ABGB).....	33
5.2. OZ 1950 (též nazývaný střední občanský zákoník)	34
5.3. OZ 1964.....	35
6. Omyl v současném právu – dle NOZ	37
6.1. Typy omylů dle NOZ.....	40
6.2. Omluvitelnost omylu.....	41
Bibliografie	47
Abstrakt	50
Abstract.....	50
Klíčová slova	51
Key words	51

Seznam zkratk

ABGB – z. č. 946/1811 Sb., rakouský občanský zákoník

BGB – německý občanský zákoník z roku 1896

CIC – Corpus Iuris Civilis

NOZ – z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

OZ – z. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

ZGB – švýcarský občanský zákoník z roku 1907

CT – Codex Theresianus z roku 1766

Úvod

Je všeobecně známo, že římské právo je důležitou součástí studijního programu právnických fakult nejen v České republice. Proč tomu tak je objasnil již L. Heyrovský: „*Nauka o právu římském jest podnes počátkem vyučování právnického. Příčinou toho jest především okolnost ta, že moderní právo soukromé zakládá se na právu římském. Ponenáhlym, několik století vyplňujícím vývojem historickým, který byl dovršen ve věku 16. a 17., stalo se soukromé právo, obsažené v právních sbírkách a zákonech byzantského císaře Justiniana (527-565 po Kr.), v tom onom pozměněné, platným téměř v celé jižní a střední Evropě, zvláště také v zemích českých.*“^d Římské právo se vyvíjelo po mnoho staletí a jednalo se o nejdokonalejší právní řád starověku, jenž se přes recepci dostal i do současných občanských zákoníků – římské právo tedy není jenom právem historickým, ale jedná se o právo, které do našeho právního řádu (i právních řádů jiných států) přineslo některé instituty, pojmy a základní zásady, jež jsou zdrojem pro dnešní platné právo. Koncem 18. století docházelo v jednotlivých evropských státech k postupné kodifikaci soukromého práva a tím byla úplně odstraněna formální platnost pandektního práva.² Tímto však úloha římského práva neskončila, naopak se právo římské stalo zdrojem pro poznání a pochopení platného práva soukromého. Nelze také přehlédnout fakt, že nové zákoníky, jako je Allgem (zákoník pruský z roku 1764), Code Civil (zákoník francouzský z roku 1804), ABGB z roku 1811, BGB z roku 1896 a ZGB z roku 1907, čerpaly právě z práva římského.

Římské právo tedy zásadním způsobem ovlivnilo kontinentální právní systém, a právě tento fakt mě inspiroval k tomu, abych se hlouběji ponořila do jeho studia. Téma omyl v justiniánském právu jsem si vybrala především z toho důvodu, abych zjistila, jak velký vliv mělo římské právo na dnešní chápání a aplikaci tohoto institutu v civilním právu. Dle aktuální právní úpravy omyl spočívá pouze v jednání, které omyl vyvolává; na rozdíl od staré právní úpravy, kdy platilo, že omyl spočíval i ve využití stávajícího omylu.³

Práce si bere za cíl analyzovat tento institut z pohledu římského práva justiniánského, pojednat o jeho charakteristice a následcích. Dále se bude zabývat, jak je již výše řečeno, vlivem římského práva na pojetí omylu v dnešním právu a komparací jednotlivých ustanovení v běhu staletí.

¹ HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Nákladem právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1929, s.1. (Dále jen HEYROVSKÝ).

² Pandektistika/pandektní věda (kvetoucí v Německu) se na podkladě římského práva pokusila vytvořit uzavřený a dokonalý systém, podle kterého by bylo možno logickou úvahou vyřešit jakýkoliv právní případ, nakonec však vyústila do tzv. pojmové jurisprudence a právního pozitivismu. BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: ACADEMIA, 1994, s. 204. (Dále jen BARTOŠEK).

³ Srov. § 49a OZ a § 583 NOZ.

Justiniánské právo je obsaženo ve čtyřech sbírkách, a to v Digestech neboli Pandektech (Digesta, Pandectae), Institucích (Institutiones), Codexu (Codex Iustinianus) a novelách (Novellae sc. constitutiones). Jedná se o soubor zákonů a stanovisek římské právní vědy, jenž byl pořízen v 6. stol. po Kr. císařem Justinánem. Všechny tyto sbírky se označují souhrnným termínem Corpus Iuris Civilis – v romanistické literatuře není shoda o tom, kdy přesně tento souhrnný název vznikl, např. J. Vančura⁴ uvádí, že souhrnný termín pro souborné justiniánské dílo CIC vznikl a začal se používat až v roce 1583, v tomto roce bylo také celé CIC poprvé vydáno v jednom svazku romanistou D. Gothofredem. L. Heyrovský⁵ shodně jako P. Blaho⁶ uvádí, že Justiniánovy sbírky práva a zákony byly za jeden celek pojmány již od glosátorů, kdy se neprávnik Irnerius začal zabývat výkladem CIC. Velké dílo posledního glosátora jménem Franciscus Accurius, Glossa ordinaria⁷, podává obsáhlý výklad k celému CIC.

Je nutné předeslat, že téma „omyl v justiniánském právu“ nezahrnuje jen problematiku omylu jako takového, nýbrž je tématem mnohem širším, zahrnujícím také problematiku samotného projevu vůle a je úzce spojen s kontraktem. Cílem této práce tedy nebude pouhé vymezení institutu omylu v právu justiniánském, ale obsahem práce bude také okrajově řešena problematika týkající se projevu vůle. V neposlední řadě si práce bere za cíl také popsat vývoj omylu od dob práva justiniánského až do současnosti. K dosažení těchto cílů budu čerpat z Justiniánských Institucí, Gaiovy Učebnice práva, dobových i současných komentářů, monografií, cizojazyčných článků, judikatury a v neposlední řadě především z Digest – budu pracovat jak s jejich latinským textem, tak i s jejich anglickým překladem a pokud nebude uvedeno jinak (v poznámce pod čarou), jsem autorkou těchto překladů do češtiny.

Práce bude rozdělena na šest kapitol a jejich systematika práce bude následující: První kapitola se bude zabývat obecným úvodem do problematiky omylu a jeho spojením s kontrakty konsenzuálními a projevem vůle, jakožto nutnou součástí každého právního jednání, také vadami právního jednání. Dále budou uvedeny jednotlivé typy omylu.

Druhá kapitola se bude zabývat rozlišením omylu a nedorozumění, v této kapitole bude také podrobně rozebrán velice zajímavý fragment právníka Paula týkající se právní neznalosti.

Třetí kapitola se bude zabývat zcela základním rozlišením omylu, a to omylem skutkovým a omylem právním, bude zde také pojednáno o jeho omluvitelnosti.

⁴ VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923, s. 39.

⁵ HEYROVSKÝ, s. 1.

⁶ BLAHO, Peter. *Justiniánské instituce*. 1. vydání. IURA EDITION, Bratislava 2000, s. 12.

⁷ HORST HEINRICH, Jakobs. *Magna glossa: textstufen der legistischen glossa ordinaria*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 2006.

Čtvrtá, nejrozsáhlejší, kapitola práce se bude týkat tzv. omylu podstatného (error essentialis) a podá přehled o tom, kdy je omyl právně významný. Dále bude podrobně rozebrán error in persona, error in negotio, error in corpore, error in qualitate, error in substantia (materia), error in virginitate a error in sexu.

Pátá kapitola ve stručnosti shrne odraz justiniánského pojmání omylu v moderní právní úpravě. Bude zde podán přehled právní úpravy omylu, tzn. jeho úprava v Codexu Theresianus z roku 1766, v Obecném zákoníku občanském z roku 1811, v OZ z roku 1950 a v OZ z roku 1964.

Šestá kapitola se bude týkat právní úpravy omylu v současném právu, tedy v zákoně č. 89/2012 Sb. a podá ucelený přehled typů omylu dne NOZ, součástí této kapitoly bude také pojednání o omluvitelnosti omylu.

Poslední kapitolou bude závěr, kde budou shrnuty poznatky, ke kterým jsem dospěla. Ke zpracování této práce budou využity obecné metody vědecké práce, jakými jsou: analýza, indukce a dedukce. Mimoto budu pracovat s právními argumenty, ať už se jedná o argumenty formálně-systematické, teleologické či jiné.

1. Obecný úvod do problematiky omylu

Problematika omylu je v římském právu spojena především se smlouvami konsenzuálními, jež vznikají „nudo consensu“⁸. Konsenzuálními kontrakty byly *emptio-venditio* (smlouva trhová, kupní), *locatio-conductio rei* (smlouva nájemní), *mandatum* (smlouva příkazní), a *societas* (smlouva společenská).⁹ Právě kupní smlouva byla nejčastěji uzavíraným typem smlouvy, proto se s problematikou omylu setkáme především v souvislosti s touto smlouvou. Zejména při tomto dvoustranném právním jednání je důležité, aby došlo k souhlasnému projevu vůle.

V pramenech římského práva nenajdeme pro právní jednání zvláštní termín, nejbližší mu však je „negotium“ – jedná se o obecnější výraz, který podle kontextu také znamená záležitost, zaměstnání, ale i obchod¹⁰. „Negotium“ bylo také technickým výrazem pro obecný abstraktní pojem právního jednání.¹¹ Právo buď pro prohlášení projevu vůle předepisuje určitou formu, anebo nechává stranám na vůli, aby si způsob projevu určily samy. Projevy vůle jsou tedy buď formální, nebo bezforemné. Téměř každé společensky významnější jednání mělo u Římanů svoji formu, kterou bylo nutno dodržet, pokud se mělo jednat o právní jednání platné. Byl zde tedy určitý formalismus¹², ať již slovní, či jiný. Typickým příkladem je „stipulatio“¹³, jiným příkladem může být vykonání obřadu při mancipaci¹⁴.

Projev vůle je nutnou součástí každého právního jednání. „Právní jednání jest projev vůle soukromé, se kterým objektivně právo spojuje právní následky (vznik, změnu, zánik právních poměrů) podstatně za tou příčinou, aby byl právně pojištěn účel, ke kterému směřuje projevená vůle soukromá.“¹⁵ „Projev vůle jest čin směřující k provedení duševního děje.“¹⁶ Tento projev vůle se stává právním jednáním až tehdy, když je projeven náležitým způsobem v souladu s požadavky právního řádu. Každé platné právní jednání

⁸ Tyto kontrakty vznikají již neformálně vyjádřeným consensum a mohla je zrušit vzájemná dohoda (taktéž neformální). BARTOŠEK, s. 116.

⁹ Inst. 3. 20 – 22.

¹⁰ D 1. 12. 1. 9. Praeterea curare debet praefectus urbi, ut nummularii probe se agant circa omne negotium suum et temperent his, quae sunt prohibita. (Velitel císařské gardy by měl dbát na to, aby peněžní zprostředkovatelé řídili vše spojené s jejich obchodem poctivě/čestně a vyhnuli se zakázanému jednání.)

¹¹ BARTOŠEK, s. 233.

¹² Tento formalismus nebyl jen tak bezúčelný, důvodem bylo zajištění publicity (např. přítomnost svědků).

¹³ Stipulatio, sponsio (původní forma) – slavnostní dvojstranná ústní přísaha (vzájemný slib), jenž obsahovala přesně vymezenou věc, činnost či přesně určenou částku; závazek byl uzavřen bezprostřední výměnou shodné otázky a odpovědi [„Spondes?“ – „Spondeo“] – BARTOŠEK, s. 257. Dále srov. také pozn. 38.

¹⁴ Mancipatio, tj. nabytí civilního vlastnictví nebo moci nad osobami nebo věcmi; nabyvatel před 5 svědky a občanem, který držel váhy, uchopil předmět koupě, pronesl slavnostní formuli [„Tvrším, že tento předmět je mým podle kviritského práva, koupen za tuto měď a s těmito vahami“], poté udeřil kouskem mědi o váhy a tuto odevzdal prodávajícímu, který ji přijal (gestum per aes et libram) – BARTOŠEK, s. 223.

¹⁵ HEYROVSKÝ, s. 89.

¹⁶ SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. I. a II. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011, s. 72. (Dále jen SOMMER).

předpokládá, že jednající má způsobilost k právním úkonům¹⁷ a že obsah projevené vůle je uznán právem.¹⁸ Dalším předpokladem platného právního jednání je to, že jednající projevuje svou skutečnou vůli právě ve formě, jakou zákon předepisuje, je tedy nezbytně nutné, aby byla tato vůle řádným způsobem projevena a aby mezi vůlí a projevem byla shoda, konsens. V opačném případě by se jednalo o „dissens“ (nedorozumění) a smlouva by nevznikla. K nesouladu mezi vůlí a projevem může dojít tak, že:

- 1) jednající si je vědom neshody vnitřní vůle a vnějšího projevu, to nastane,
 - a. když někdo tak činí žertem, v divadle, či za účelem „demostrandi causa“ – právní jednání je neplatné
 - b. když tak strany činí „na oko“ (simulare) – obě strany (na rozdíl od tzv. reservatio mentalis¹⁹) mají v úmyslu, aby účinky takového právního jednání nenastoupily buď jen z části, anebo vůbec – právní jednání je také neplatné
- 2) jednající si není vědom neshody mezi vůlí a projevem – příčinou této neshody je „error“.²⁰ „Nebot' jak i Julián píše v první knize svých Digest, omyl stran vylučuje konsens.“²¹

¹⁷ „Způsobilost k právnímu jednání je právním řádem přiznaná schopnost subjektu práva projevem své vůle zakládat, měnit a rušit právní vztahy.“ K plné způsobilosti bylo třeba být osobou sui iuris. Schopnost uzavírat smlouvy, konat jiné právní úkony a nést z toho plnou odpovědnost nebyla přiznána nedospělým (impuberes), ženám, marnotratným a duševně chorým (jednalo se o osoby alieni iuris). Co se týče nedospělých, římsí právníci vytvořili několik věkových kategorií: a) infantes (děti do 7 let) jsou naprosto nezpůsobilými, byla vyloučena i deliktní odpovědnost; b) impuberes (nedospělí) chlapci do 14 let, dívky do 12 let nebyli rovněž způsobilí k právnímu jednání (v klasické době byla nedospělým blízkým věku zletilosti – impuberes infantia maiores – přiznána způsobilost pro úkony, které zlepšovaly jejich postavení) c) puberes (dospělí) byli původně plně způsobilí, pozdějším vývojem jim navíc byla poskytnuta právní ochrana zákonem Plaetoriovým – byla zavedena ochrana osob mladších 25 let; na základě tohoto zákona mohl praetor poskytnout těmto lidem účinnou procesní ochranu v soudním řízení (actio a exceptio de lege Laetoria) i mimořádným magisterským prostředkem (restitutio in integrum). Ženy se ještě podle klasického práva nemohly platně zavazovat smlouvami, pokud byly ženy sui iuris (mimo moc otce rodiny), musely mít poručníka (tutor mulierum) k autorizaci svých úkonů, v poklasické době poručenství nad ženami postupně zanikalo. Marnotratník, který nadměrně (nepřiměřeně) rozhazoval majetek, byl praetorským interdiktum částečně zbaven způsobilosti k právnímu jednání a současně mu byl ustanoven curator; marnotratník mohl samostatně jednat jen při nabývacích právních úkonech. Osoby duševně choré, šílené (furiosi) a blbcové (dementes), byly vyloučeny z právního jednání i z deliktní odpovědnosti; jejich záležitosti spravoval curator furios, avšak ve světlých okamžicích – lucida intervalla – mohly činit platná právní jednání (zavazovací, zcizovací i činit poslední pořízení). BLAHO, Peter, HARAMIA, Ivan, ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy římského práva*. Bratislava: MANZ, 1997, s. 105 – 106., HEYROVSKÝ, s. 91 – 93.

¹⁸ Právo neuznává jednání, které je fakticky či právně nemožné, odporuje právnímu zákazu (contra legem), srov. D 1. 3. 29 Paulus: „Činit to, co zákon zakazuje, je porušení zákona a každý, kdo se vyhýbá významu zákona bez porušení jeho slov, je vinen z podvodu proti němu.“ či pravidlům mravnosti (contra bonos mores), srov. D 50. 17. 116. pr. Ulpianus: „Nic neodporuje soublasu (který je základem kontraktů bona fide) tak, jako síla a strach, a schválně cokoli tohoto druhu je v rozporu s dobrými mravy.“

¹⁹ Právní jednání učiněné s vnitřní výhradou (jednající projevuje něco jakoby to chtěl, ale ve skutečnosti to nechce, aniž by tento nedostatek vůle byl druhé straně zjevný), nijak neovlivňuje platnost právního jednání.

²⁰ HEYROVSKÝ, s. 95.

²¹ D 5. 1. 2. pr. Ulpianus, český překlad převzat z: FRÝDEK, Miroslav. *Praktická cvičení z římského práva*. Ostrava: KEY Publishing, 2010, s. 50.

V případě, že projev soukromé vůle nemá všechny zákonem (případně stranami) stanovené náležitosti pro dané právní jednání, zamýšlený právní účinek nenastane a hovoříme tedy o právním jednání vadném. Právní jednání tedy nemá právě pro vady či nedostatky očekávané účinky. Vadnost právního jednání má za následek: neexistenci (*non negotium*), neplatnost, nařikatelnost či neúčinnost. Jak uvádí L. Heyrovský: „*Co se dotýče neúčinnosti právního jednání vadného, jest rozzeřňovati mezi neplatností a nařikatelností jeho.*“²²

Neplatným (*negotium nullum*) se právní jednání stává tehdy, když pro svou určitou vadu zamýšlený právní účinek vůbec nenastane, takové právní jednání nemá žádné důsledky a po právu se na toto jednání hledí jakoby k němu nikdy nedošlo. Důvodem neplatnosti typicky bývá: nezpůsobilost k právnímu jednání, nedodržení zákonem stanovené formy, nezpůsobilost strany/stran k danému právnímu jednání, *error essentialis*, jednání *contra legem*, jednání *contra bonos mores*, *vis ac metus* aj. Římané rozlišovali neplatnost podle civilního práva - takové jednání je neplatné „*ipso iure*“ (ze samého práva) a neplatnost podle práva praetorského – takové jednání je neplatné „*ope exceptionis*“ (z moci námitky).²³

Nařikatelným (*negotium revocabile*) se právní jednání stává tehdy, když právní jednání sice zamýšlené právní účinky způsobuje, ale „*jedné straně nebo třetí osobě přísluší právo žádati za opětné zrušení²⁴ oněch právních účinků neboli, jak pravíme, právo nařikati ono právní jednání.*“²⁵ Civilní právo připouštělo nařikatelnost právního jednání pro omyl podstatný. Na první pohled by se mohlo zdát, že nařikatelnost je v podstatě totéž, co relativní neplatnost, avšak tyto pojmy je nutno odlišovat. Relativní neplatnost totiž mohl popírat kdokoliv, kdežto nařikat mohl jen ten, komu by hrozila nějaká újma.

Neúčinným se právní jednání stane buď od počátku, anebo může pozbýt účinnosti až po okolnosti, která způsobí právě jeho neúčinnost (neúčinnost počáteční a následná). Jednání původně neplatné se však může stát dodatečně platným, lze tak učinit:

- a) konverzí – o konverzi se mluví tehdy, když strany mají v úmyslu uzavřít určité právní jednání, ale ve skutečnosti má jejich právní jednání náležitosti jiného právního jednání, než které původně zamýšlely (strany chtěly uzavřít *commodatum*²⁶, sjednaly si však za užívání věci úplatu, konverzí vznikne smlouva *locatio conductio rei*²⁷)

²² HEYROVSKÝ, s. 109.

²³ KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995. s. 108.

²⁴ Osobě, které by měly být právní účinky na škodu, se poskytují obranné prostředky.

²⁵ HEYROVSKÝ, s. 110.

²⁶ Půjčka – reálný kontrakt, kdy komodant odevzdá věc k dočasnému a bezplatnému užívání komodatářovi, který ji po uplynutí doby vrátí i s tím, co k ní přibylo.

²⁷ Nájem – konsensuální kontrakt, charakteristickým znakem je úplata za užívání věci, čímž je odlišován od jiných smluv.

- b) konvalidací (konvalescencí) – právní jednání původně neplatné se stane platným tehdy, když vady odpadnou, když nastoupí zákonné náležitosti (šílenec se uzdraví, nedospělec dospěje)
- c) anebo ratihabicí (pozdějším schválením) – právní jednání, které bylo učiněno bez svolení třetí osoby (poručníka, vlastníka věci), je neplatné; lze ho však pozdějším schválením této třetí osoby zhojit.²⁸ Příklad ratihabice uvádí Paulus: „*Majetek třetí osoby může být dán do zástavy pouze se souhlasem vlastníka. Pokud je tento majetek dán do zástavy bez jeho vědomí, avšak později již učiněné jednání schválí, bude zástava platná.*“²⁹

V Digestech nalezneme fragment³⁰ klasického římského právníka Paula, jenž uvádí, že vznikne-li mezi vůlí a projevem rozpor, jednání je neplatné: „*Když je věta nejednoznačná (dvojsmyslná), nemůžeme to interpretovat oběma způsoby, ale pouze způsobem, který odpovídá vůli jednajícího. Proto, když někdo řekl něco, co neměl v úmyslu říct, neřekl tedy ani pravý význam, protože to nebyl jeho záměr (úmysl), neřekl ani to, co měl v úmyslu říct (co zamýšlel), protože nepoužil jazyk vhodný pro tento účel.*“ Jako příklad rozporného jednání vůle a jejího projevu lze uvést tento: v případě, že někdo v závěti označí jako svého dědice Petra (kterého však jak bylo známo, neměl rád) a přitom však měl na mysli Pavla (svého blízkého přítele)³¹, neměl by být podle Paula dědicem ani jeden z nich, neboť zůstavitel Petra nechce a o Pavlovi mlčí. Jsem však toho názoru, že by se měla uplatnit zásada *falsa demonstratio non nocet*,³² resp. zásada *falsa demonstratione legatum non perimitur*,³³ toto lze opřít i o názor Marcella: „*Bylo rozhodnuto, že když je závěť dvojsmyslná, dokonce i když je chybná/nesprávná, měla by být interpretována ve prospěch a v souladu s tím, co se předpokládá, že zamýšlel zůstavitel.*“³⁴ Jeho blízký přítel Pavel by mohl být dědicem, nicméně musel by se prokázat zůstavitelův zamýšlený projev (lze si představit případy, kdy by dokazování složité nebylo, lze si však představit i opačné případy). Jsem tedy toho názoru, že v případě, když by se našly osoby, které by v souladu s výše uvedenou zásadou osvědčily, že zůstavitel chtěl za dědice Pavla a nikoliv Petra, byl by Pavel právoplatným dědicem. Srov. také: „*Jestliže se zůstavitel zmyšlil ve jménu, přijmení nebo v prvním jménu obdařeného*

²⁸ HEYROVSKÝ, s. 111.

²⁹ D 13. 7. 20. pr.

³⁰ D 34. 5. 3.

³¹ Jako příklad posloužil příklad uvedený v: DOSTALÍK, Petr. Texty ke studiu římského práva soukromého. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. s. 20.

³² Nesprávné označení neškodí (to se však spíše týká případů, kdy obě strany nesprávně označily předmět smlouvy). Gai. D. 35. 1. 17. pr.

³³ Nesprávné pojmenování nezpůsobuje neplatnost odkazu: „*Tomu je velmi blízké právní pravidlo, podle něhož není odkaz neplatný kvůli chybnému označení, například když někdo učiní následující: „Odkazuji mého v mém domě narozeného Sticha.“ Neboť i kdyby se tento v domě nenarodil, ale byl koupen, stále je to tentýž otrok; odkaz je tedy platný. A stejně tak platí, jestliže se někdo vyjádřil takto: „Odkazuji Sticha, jebož jsou koupen od Seia.“ Jestliže se jedná o téhož otroka, je odkaz platným, i kdyby byl koupen od jiného.* Just. Inst. 2. 20. 30

³⁴ D 34. 5. 25.

*z odkazu, zůstává odkaz platným tehdy, jestliže nenastanou pochybnosti o jeho osobě. Totéž oprávněně platí také ohledně dědiců. Jména totiž byla vynalezena k označování lidí; proto stačí, jestliže jsme schopni také jinak stanovit o koho jde.*³⁵

Dalším příkladem nejednoznačného, resp. chybného (neúplného) textu může být situace, kdy zůstavitel v závěti uvede: „propust’ na svobodu mého milého otroka Sticha“ (situace je však taková, že zůstavitel měl v majetku dva otroky stejného jména – jeden řecký učitel moudrosti a druhý kovář v dílně).³⁶ V této situaci je nutné zjistit, který otrok byl jeho oblíbený; pokud zjistíme, že to byl Stichus, učitel moudrosti, bude propuštěn na svobodu právě on. Jazykový projev zůstavitele je totiž třeba vykládat v souladu s jeho vůlí. Na tomto místě je vhodné poukázat na současné ustanovení § 556 odst. 1 NOZ, které zní: „*Co je vyjádřeno slovy nebo jinak, vyloží se podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Nelze-li zjistit úmysl jednajícího, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen.*“ Zde si lze všimnout, že stejný pohled má i naše současná právní úprava, nicméně je nutno podotknout, že toto ustanovení se vztahuje pouze na adresovaná právní jednání, nikoliv tedy na závět’ (jež je neadresované právní jednání). Závět’ má totiž svou speciální úpravu v § 1494 odst. 2, podle tohoto ustanovení je však také třeba závět’ vykládat tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele.

1.1. Jednotlivé typy omylu

Římané nevyvinuli obecnou doktrínu omylu, která by byla nezávislá na konkrétním typu smlouvy, nicméně omezili příslušné typy omylu na úzce vymezené kategorie.³⁷ Druhy omylu dle římského práva, o nichž bude podrobně pojednáno dále, jsou v souhrnu tyto:

1. Error iuris (omyl právní)
2. Error facti (omyl skutkový)
3. Error in persona (omyl v osobě)
4. Error in negotio (omyl v právní povaze daného jednání – omyl v obsahu)
5. Error in corpore (omyl v předmětu)
6. Error in qualitate (omyl ve vlastnostech osoby či věci)
 - a. Error in materia/error in substantia (omyl ve hmotě věci)

³⁵ Just. Inst. 2. 20. 29.

³⁶ Jako příklad posloužil příklad uvedený v: DOSTALÍK, Petr. Texty ke studiu římského práva soukromého. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, s. 20.

³⁷ JANSEN, Nils, ZIMMERMANN, Reinhard. *Contract Formation and Mistake in European Contract Law: A Genetic Comparison of Transnational Model Rules* [online]. Oxford Journal of Legal Studies Vol. 31, No. 4, Winter 2011 [cit. 22. dubna 2018]. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/41418836?seq=22 - page_scan_tab_contents> s. 646.

- b. Error in virgintate (omyl v panenství otrokyně)
- c. Error in sexu (omyl v pohlaví otroka)

2. Error vs. dissensus

V římském právu nebyla otázka omylu a dissensu striktně rozlišována, a to především z toho důvodu, že samotný konsens stran byl jen výjimečně jediným důvodem vzniku smlouvy; třeba v případě stipulace byl závazek založen na bezprostřední výměně shodné otázky a odpovědi.^{38,39}

V Digestech najdeme fragmenty, které pojednávají o omylu, z dnešního pohledu se však jedná o dissens, nikoliv o omyl; takový případ uvádí např. fragment Ulpianův⁴⁰ „*Je zřejmé, že konsens obou stran je nezbytný ve všech případech prodeje a koupě. Jestliže se však strany neshodnou buď na ceně, nebo na něčem, což však také souvisí s prodejem, bude konsens neúplný. Z toho důvodu, jestliže jsem si myslel, že jsem kupoval pole Corneliovo a ty jsi myslel, že jsi prodával pole Semproniovo, tak právě z důvodu, že jsme se neshodli na předmětu transakce, bude (smlouva) neplatná. To stejné pravidlo se aplikuje i tehdy, pokud jsem se domníval, že mi prodáváš otroka Sticha a ty jsi věřil, že mi prodáváš otroka Pamphila, který to nebyl; proto jestliže je zde neshoda, jež se týká předmětu, je zřejmé, že smlouva nemá účinky (právní následky).*“⁴¹

Omylem rozumíme nevědomou neshodu mezi vůlí a jejím projevem, jež je způsobena neznalostí (ignorantia) právních nebo skutkových prvků právního úkonu.⁴² Dále se jedná o nesprávnou představu o právně významné okolnosti, nesprávnou znalost předmětu, popřípadě faktu a v neposlední řadě jde také o rozpor mezi představou a skutečností.⁴³

Není zcela jasné, jaké následky mělo jednání učiněné v omylu, jak uvádí Sommer: „*Jakého způsobu jest vliv omylu na platnost právního jednání, je sporno.*“⁴⁴ Terminologie pramenů je totiž dosti nepřesná. Z výše uvedeného fragmentu se zdá, že takové jednání způsobovalo zdánlivost (neexistenci) právního jednání, to lze dovodit ze slov „*...emptio nulla est.*“ Stejného názoru je i Blaho⁴⁵. Sommer však říká, že neplatnost daného jednání způsobovalo až jeho nařikání oprávněnou osobou, tedy domáhání se prohlášení daného jednání na soudě za neplatné a dále říká: „*Nepoužije-li strana zmyšlivší se svého práva jednání nařikati, jest jednání plně účinné. Může pak ovšem*

³⁸ JANSEN, Nils, ZIMMERMANN, Reinhard. *Contract Formation and Mistake in European Contract Law: A Genetic Comparison of Transnational Model Rules* [online]. Oxford Journal of Legal Studies Vol. 31, No. 4, Winter 2011 [cit. 22. dubna 2018]. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/41418836?seq=22 - page_scan_tab_contents>s. 646.

³⁹ Bylo tedy nutné odpovědět stejnými slovy, srov. Gai. Inst. 3. 92-93: „*Verbální obligace vzniká z otázky a odpovědi, například Slibuješ dát? Slibuji. Dáš? Dám. Přislubuješ? Přislubuji. Na svou čest přislubuješ? Na svou čest přislubuji. Na svou čest přikazuješ? Na svou čest přikazuji. Uděláš? Udělám.* Srov. také Just. Inst. 3. 15. 1: „*Nezáleží na tom, zda je stipulace pronesena latinsky, řecky, nebo v jiném jazyce, pouze na tom, aby oba tomuto jazyku rozuměli.*“

⁴⁰ Ulpianus, Dominitus byl velice plodný právník, skoro 1/3 Digest tvoří úryvky právě z jeho děl.

⁴¹ D 18. 1. 9. Pr.

⁴² Tamtéž, s. 199.

⁴³ BARTOŠEK, s. 104.

⁴⁴ SOMMER, s. 84.

⁴⁵ REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Římské právo*. 4. vydání. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 203.

vzejí otázka náhrady škody, jestliže druhá strana omylu využila, nebo omyl způsobila.⁴⁶ Jsem však toho názoru, že se jedná o zdánlivé, neexistující právní jednání. V daném případě se totiž nejedná o omyl, nýbrž o dissens.

2.1. D 22. 6. 9. 5. Paulus

Příklad právní neznalosti uvádí Paulus: „Když strana, která je neznalá práva, nevyužila Lex Falcidia, list božského císaře Pia říká, že jeho právo nelze využít. Kromě toho i císař Severus a Antonius vydali následující reskript: „pokud jsou na základě fideikomisu vyplaceny peníze, které nebyly dluženy, nemohou být vymáhány zpět, ledaže byly vyplaceny na základě omylu. A proto, když vyplatili dědici Gargiliana městu Cirta peníze na základě testamentu za účelem vybudování vodovodu, nejenže nevyžadovali kauci, která se běžně stipulovala na to, aby občané města vrátili o to, co obdrželi více, než bylo dovolené podle Lex Falcidia, ale dokonce si dali slíbit, že suma peněz by neměla být použita pro žádný jiný účel a vědomě a rozvážně strpěli, že peníze budou použity na výstavbu vodovodu, a proto nemají právo požadovat zpět po obci Cirta to, co dali jakoby navíc; protože by to byla dvojnásobná neslušnost, aby peníze, které byly dány za účelem stavby vodovodu, byly vymáhány zpět a pro obec, aby je vynaložila ze svého majetku na dílo, které celé představuje oslavu cizí štědrosti. Nicméně, pokud si dědicové myslí, že mají opodstatněný nárok na navrácení peněz z důvodu neznalosti (z nedostatku informací) proto, že pochybili v tom, že nevyužili dobrodiní (výhodu), které poskytuje Lex Falcidia. Měli by vědět, že neznalost skutečnosti může být pro ně výhodou, ale neznalost práva nikoliv; a že úleva je poskytnuta ne neznačím, ale mýlím se.“

Gargilianus ustanovil své dědice a městu Cirta odkázal formou fideikomisu⁴⁷ částku na výstavbu městského vodovodu. Dědicové Gargiliana vyplatili městu částku a dali si slíbit, že bude použita výhradně na výstavbu městského vodovodu, vyskytuje se zde tedy účelové určení (tzv. modus) – jedná se o připojené ustanovení k bezplatnému majetkovému plnění, jež zavazuje obdarovaného k určitému chování; v tomto případě se jedná o využití sumy peněz na výstavbu městského vodovodu (spatřujeme zde veřejný zájem), jedná se o modus při posledním pořízení.⁴⁸ Právě dědic (případně vykonavatel) se stará o naplnění modu stanoveného v posledním pořízení. Je-li modus ve veřejném zájmu, je přímo vynutitelný formou mimořádného soudního řízení

⁴⁶ SOMMER, s. 84.

⁴⁷ Neformální odkaz – původně pouhá prosba zůstavitelova, aby dědic splnil nějaké jeho přání ve prospěch třetí osoby. BARTOŠEK, s. 113.

⁴⁸ Dále rozeznáváme modus při darování. Darování je lukrativní majetkové poskytnutí inter vivos, není to tedy každá bezplatná smlouva, nýbrž jen taková smlouva, kdy jedna strana je obohacena a druhá ochuzena. Modus, připojený k darování, způsobí jen zmenšení poskytnutého daru. Podle klasického práva bylo možné vynutit modus pouze v případě, když dárce stipuloval splnění modu nebo v případě, když provedl dar fiduciární mancipací. V poklasickém a justiniánském právu bylo možné k vynucení modu využít buď *conditio causa data causa non secuta* (dárce žádá dar zpět, když obdarovaný nesplní modus), nebo *actione praescriptis verbis* (dárce žaluje na splnění modu). SOMMER, s. 98 – 99.

(*extraordinaria cognitione*).⁴⁹ Dědicové si v tomto případě nevyžádali kauci na to, aby město vrátilo to, o co dostalo více, než dovoluje Lex Falcidia.⁵⁰ Nutno dodat, že tato kauce se běžně stipulovala. Této stipulace tedy mohli využít, což však neučinili, a proto dle zásady *Iuris error nulli prodest*⁵¹ nemohli požadovat vrácení peněz, neboť neznalost právního předpisu neomlouvala.

V dalším paragrafu je uvedeno, že „*I když je zde zmínka o municipiu, pořád by to mělo být zohledněno ohledně všech dalších osob. I když je v uvedeném případě zmínka o penězích přebytných za účelem výstavby vodovodu, peníze nelze vymáhat pouze v tomto případě, neboť začátek této konstituce má obecnou platnost. Ukazuje totiž, že pokud se fideikomis neplnil na základě omylu, nelze ho vymáhat nazpět. Kromě toho je obecně aplikovatelný i oddíl, který nadále stanoví, že strany, které kvůli neznalosti práva nevyužily výhod Lex Falcidia, nejsou oprávněny vymáhat peníze nazpět. A podle toho lze konstatovat, že jestliže peníze, které byly ponechány fideikomisem a byly vyplaceny, nebyly ponechány na specifický účel, dokonce i když nebyly vynaloženy, ale zůstaly v ruce osoby, které byly vyplaceny, žaloba na vrácení nebude možná.*“⁵² Z uvedeného tedy vyplývá, že pokud strany nevyužily výhod Lex Falcidia v důsledku jeho neznalosti, nejsou oprávněny vymáhat peníze nazpět. Pokud tedy peníze byly vyplaceny na základě fideikomisu a nebylo zde účelové určení, popřípadě nebyly vůbec vynaloženy, žaloba nebude možná. V uvedeném případě se však vyskytuje účelové určení (jak již výše uvedeno). A právě v takovém případě, kdy suma peněz nebyla využita na výstavbu vodovodu, mohli dědicové podat písemnou žalobu (*libellus conventionis*). Tato žaloba musela obsahovat důvod „*Pokud chce někdo podat žalobu, musí pro to uvést důvody; žalovaná strana by totiž měla vědět, jestli tento důvod přijme a podřídí se mu, či zda má připravovat obhajobu.*“⁵³ „*Uvedení důvodu dává také druhé straně možnost vzít si kopii žaloby nebo toho, co je v ní obsaženo, a to buď tím, že je druhé straně předložena nebo nadiktována.*“⁵⁴ Neodmítne-li soudce žalobu pro nedostatek procesních podmínek (např. nepřislušnost soudu nebo nedostatek procesní způsobilosti⁵⁵), doručí druhé straně vyhotovení žalobního spisu spolu s obsílkou k soudnímu roku.⁵⁶

⁴⁹ Jedná se o úřednické soudní řízení a vyšetření sporu vede státní úředník. SOMMER, 98 – 99.

⁵⁰ Lex Falcidia nahradila dřívější omezení při zřizování legátů [l. Furia, Voconia] zásadou, že odkazy přesahující 3/4 pozůstalosti jsou ipso iure neplatné a že dědici musí zůstat aspoň 1/4 pozůstalosti – tzv. quarta Falcidia, tato zásada se stala vzorem pro nauku o povinném díle. BARTOŠEK, s. 161.

⁵¹ Právní omyl není pro nikoho výhodou. D 41. 4. 2. 15 Paulus.

⁵² D 22. 6. 9. 6. Paulus.

⁵³ D 2. 13. 1. Pr. Ulpianus.

⁵⁴ D 2. 13. 1. 1. Ulpianus.

⁵⁵ Subjektem práva je v tomto případě město Cirta (*municipium*). Jedná se o veřejnou korporaci (soubor osob, *universitas personarum*), kde se právní subjektivita váže na existenci fyzických osob, které ji tvoří. Již za dob římského práva bylo tedy možné žalovat obec (město) jakožto právnickou osobu. Tyto fiktivní osoby byly nadané omezenou právní subjektivitou, byly vyloučeny zejména z oblasti práva rodinného, deliktního a po dlouhou dobu také z práva dědického. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. s. 74.

⁵⁶ SOMMER, s. 153.

2.2. Dissensus

Dissensus je vzájemný nesoulad vůle, který je však nezpozorovatelný a je způsobený omylem – ať již jedné či obou smluvních stran; projevy těchto stran se sice vzájemně kryjí, ale dohoda je jen zdánlivá – tyto strany uzavřely smlouvu jen z toho důvodu, že projevu druhé strany přikládaly odlišný význam či smysl.⁵⁷ Rozlišujeme dissens:

- a) zjevný – projevy stran se nekryjí, jednání je pak neplatné: „*Stipulace je neplatná, jestliže někdo neodpoví na to, na co byl dotázán, například když si dá někdo od tebe slíbit, že dáš deset aureů⁵⁸ a ty slíbíš pět, nebo naopak.*“⁵⁹ Z fragmentu Ulpiana však plyne, že jednání je platné do výše, do jaké je kvantitativně obsažen konsensus, srov. „*Pokud stipuluji 10 aureů, a ty odpovíš 20, je jisté, že obligace je uzavřena pouze na 10 aureů. Na druhou stranu, když se zeptám na 20 a ty odpovíš 10, obligace bude uzavřena na 10; ačkoliv částka musí soublasit, pořád je naprosto jasné, že 20 a 10 jsou zahrnuty.*“⁶⁰ Z tohoto ustanovení plyne, že i taková stipulace je platná, a to právě z toho důvodu, že odpověď byla ve shodě s obsahem obligace. V případě, že ti stipuluji 10 zlatých, ale ty chceš 20 zlatých, je obligace uzavřena na 10 zlatých (shoda se týkala pouze 10 zlatých). Na druhou stranu, pokud já po tobě chci 20 zlatých, ale ti mi odpovíš, že mi dáš 10 zlatých, je obligace uzavřena na těchto 10 zlatých (shoda se opět týkala pouze 10 zlatých) Srov.: „*...Není také nezbytné, aby oba použili stejnou řeč, ale na položenou otázku postačuje odpověď ve shodě s jejím obsahem. Všechna tato slavnostní slova byla ale užívána pouze ve starých dobách. Později totiž byla přijata konstituce císaře Leona, která místo zrušených slavnostních slov vyžadovala soublasnou vůli a srozumění obou stran, ať to již bylo vyjádřeno jakýmkoli slovy.*“⁶¹
- b) a zakrytý (nedorozumění) – projevy se kryjí, ale každá ze stran přikládá svému projevu jiný význam; má za následek neplatnost smlouvy: „*non videntur qui errant consentire.*“⁶² srov.: „*Ve všech uzavřených jednáních, které byly učiněny, ať již byly uzavřeny v dobré víře či ne a pokud vznikl nějaký omyl nedorozuměním stran, tak pokud ten, kdo si myslí, že kupuje nebo pronajímá*

⁵⁷ BARTOŠEK, s. 94.

⁵⁸ Aureus – římský zlatáček; Římské zlatáčky byly raženy na základě mincovního práva vojevůdců (nebyly raženy státem). U Římanů se vyskytovaly od druhé punské války. Zlaté mince se razily o 20, 40 a 60 sesterceciích. Ottův slovník naučný. *Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Druhý díl Alquiery-Ažušak. Argo/Paseka 1996. s. 1053.

⁵⁹ Just. Inst. 3, 19. Srov. Také Gai. Inst. 3, 102.

⁶⁰ D 45. 1. 1. 4

⁶¹ Just. Inst. 3. 15. 1.

⁶² D 50. 17. 116. 2. Ulpianus. Ti, kteří se mýlí, nejsou považováni za ty, co souhlasí.

*majetek a liší se od mínění toho, s nímž uzavírá smlouvu, transakce bude neplatná.*⁶³ Jedna strana se totiž domnívá, že majetek pronajímá a druhá strana je v domnění, že majetek kupuje. Srov. také: „*Jestliže jsem si dal slíbit otroka Sticha a myslím jinébo než ty, jednání bude neplatné. I Aristo zastával tento názor v soudních sporech. Nicméně za lepší názor je považován takový, že má být požadován takový (otrok), kterého minul kupující (žalobce). Zatímco platnost stipulace záleží na souhlasu obou stran, soudní řízení probíhá bez souhlasu druhé strany (proti její vůli), a proto je třeba věřit spíše žalobci. Žalovaný totiž vždy odmítne, popřípadě popře to, že souhlasil.*“⁶⁴ V tomto případě šlo o nedorozumění, které bylo způsobeno tím, že projev kupujícího a prodávajícího se navenek shodoval, nicméně pod jménem Stichus každý mínil jinou osobu. Z výše uvedeného plyne, že je lepší zjišťovat úmysl toho, kdo žaluje, než úmysl žalovaného. Žalovaný totiž vždy odmítne, případně popře, že souhlasil.

Omyl představuje především mylné chápání reality, je zde tedy rozdíl mezi vůlí skutečnou a vůlí projevenou, kdežto dissensus představuje rozpor mezi nabídkou a akceptací již při uzavírání smlouvy. Vhodný příklad na rozlišení těchto dvou institutů uvádí E. Sabbath⁶⁵: A nabízí B zboží za 100 marek a B mylně věří, že cena je pouze 50 marek. Jestliže B odpoví, že akceptuji za 50 marek, pak smlouva nevznikne, poněvadž je zde jasná neshoda mezi nabídkou a akceptací, zatímco strany věří, že jejich prohlášení vzájemně odpovídá. Pokud však B odpoví, že nabídku přijímá, pak se strany zřejmě dohodly na všech podmínkách smlouvy. Smlouva existuje, ale B může zrušit smlouvu tím, že prokáže omyl.⁶⁶

⁶³ D 44. 7. 57. Pomponius.

⁶⁴ D 45. 1. 83. 1. Paulus.

⁶⁵ Docteur en Droit, Jerusalem, Israel.

⁶⁶ SABBATH, E. *Effects of Mistake in Contracts: A study in Comparative Law* [online]. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 13, No. 3, Jul., 1964 [cit. 22. dubna 2018]. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/756032?seq=1#page_scan_tab_contents>

3. Error facti, error iuris

Dříve, než bude pojednáno o jednotlivých typech omylu, je nutné se v první řadě zabývat zcela základním rozlišením omylu; římské právo rozeznávalo omyl skutkový a omyl právní. Omyl se může dotýkat:

- a. právních účinků jednání v důsledku neznalosti práva, potom se jedná o omyl právní (error facti)
- b. nebo faktických okolností, potom se jedná o omyl skutkový (error iuris).⁶⁷

Error facti může mít vliv na platnost právního jednání pouze tehdy, týká-li se projevu nebo obsahu projevu (tzv. omyl v právním jednání); v opačném případě nemá na platnost právního jednání vliv.⁶⁸

Jak uvádí Paulus: „*Regula est iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere.*“⁶⁹ Z fragmentu Ulpiana vyplývá: „*Neměla by být tolerována ani hrubá neznalost skutečnosti, nemělo by však být vyžadováno ani úzkostné vyhledávání a zjišťování, ale měla by být vyžadována taková vědomost, která není ani přílišnou nedbalostí (příliš velkou lhostejností), ani vlezlostí (zvědavostí), která je příznačná pro udavače.*“⁷⁰ V římském právu nebyla tolerována ani hrubá neznalost skutku, což znamená, že jednající si má zjistit základní informace týkající se předmětné skutečnosti, nevyžadovalo se však po něm, aby slídl po těchto skutečnostech do sebemenších detailů.

Shodně uvádí i Paulus s odkazem na Labeona: „*Skutkový omyl nepoškodí nikoho, ledaže by byl vinen z hrubé nedbalosti; například: co když všichni ve městě věděli to, co jediný člověk nevěděl? Labeo velmi správně říká, že znalost (skutku) nelze přijmout ani od velmi zvědavého ani od velmi lhostejného člověka, ale od toho, kdo ji získal svědomitým zjišťováním, taková znalost by měla být chápána jako významná.*“⁷¹ Presumovalo se tedy, že římstí občané jsou znalí práva. Labeo tuto presumpci však omezil, a to tak, že: „*...neznalost práva by neměla být považována za omluvitelnou (neznalost zákona neomlouvá), ledaže by strana neměla přístup k právníkovi (iuris consultus), nebo neměla dostatek inteligence k tomu, aby jednoduše zjistila, že neznalost práva je k jeho újmě, což je však velmi zřídka.*“⁷² Toto omezení se jeví jako spravedlivé, neboť není v moci nikoho, aby znal právní řád v celém jeho rozsahu.⁷³ Není možné

⁶⁷ SOMMER, s. 80.

⁶⁸ Tamtéž.

⁶⁹ D 22. 6. 9. pr. Obecným pravidlem bylo, že právní omyl škodí každému, kdežto omyl skutkový nikoliv.

⁷⁰ D 22. 6. 6. Ulpianus

⁷¹ D 22. 6. 9. 2 Paulus

⁷² D 22. 6. 9. 3.

⁷³ STADDEN, Corry Montague. *Error of law*. [online]. Columbia Law Review, vol. 7., No. 7., November 1907. [cit. 5. června 2018]. Dostupné na:

<https://www.jstor.org/stable/1109252?Search=yes&resultItemClick=true&searchText=corry&searchText=monta>

tedy souhlasit s názorem Neratia, který tvrdí, že: „*V žádné oblasti práva nesmí mít právní omyl stejné postavení jako omyl skutkový, protože právo může a musí být přesně vymezeno, ale při vykladu skutku (stavu) se někdy mylí i největší znalci.*“⁷⁴ Jinou oblastí práva má Neratius zřejmě na mysli právo trestní, rodinné, i dědické. Pomponius uvádí, že: „*Je zde velké množství rozdílných názorů, které se týkají toho, zda-li je někdo neznalý práva, které se ho dotýká, nebo zda-li není obledně konkrétního případu a jednání jiného informován.*“⁷⁵ „*Cassius prohlašuje, že Sabinus se domníval, že je to třeba chápat tak, že neznalost se v tomto případě nevztahuje k osobě lehkovážné povahy, ani k tomu, kdo je z důvodu své nedbalosti příliš lehkovážný.*“⁷⁶ Vyplývá z toho tedy, že převažoval názor takový, že neznalost (tedy omyl právní) omlouvá ty, kteří v rámci svých možností vynaložili rozumné úsilí k tomu, aby zamezili nežádoucím následkům. „*Pomponius říká, že znalost, která je nezbytná, není taková, jaká je vyžadována od osob učených v právu, ale taková, které může dosáhnout každý, a to buď sám, anebo prostřednictvím jiných. To znamená, že získávají rady od o učených v právu, v takové míře, v jaké by to dělala starostlivá hlava domácnosti.*“⁷⁷ Paulus tedy zastával názor, že není vyžadována znalost práva na úrovni lidí učených v právu, vyžadována však podle něj byla taková znalost, které může dosáhnout každý sám, či prostřednictvím rad od jiného.

Obecným pravidlem v římském právu bylo, že právní omyl nemá právní účinky, byl tedy bezvýznamný. Pokud někdo uzavírá smlouvu s dvanáctiletým a pokládá jej za patnáctiletého (tedy dospělého), jedná v omylu skutkovém, jedná se tedy o omyl o významných skutečnostech. Kdežto pokud ví, že je dvanáctiletý a jedná v přesvědčení, že ve dvanácti letech se nabývá dospělosti, jedná v omylu právním.

Důležité je také zmínit fragment právníka Paula: „*Jestliže chci něco koupit od nedospělého bez souhlasu jeho opatrovníka, a domnívám se, že dosáhl věku dospělého, zastávám názor, že vydržení může probíhat, protože se to týká spíše věci, kterou jsem prodal, než domněnky o věku. Nicméně, jestliže víš, že prodávající je nedospělý a pořád věříš, že tito nedospělci mají právo obchodovat sami bez dohledu opatrovníka, nemůžeš nabýt majetek vydržením, protože právní omyl nemůže být pro nikoho výhodou (nemůže být nikomu ku prospěchu).*“⁷⁸ Je zde tedy zakotvena důležitá právní zásada „právní omyl není pro nikoho výhodou“. Tato zásada se projevuje i v dalších fragmentech, příkladem může být tento, Sabinův: „*Popírá se, že neznalost práva je nějaká výhoda při vydržení, je však zavedeno, že neznalost skutečnosti je (při*

[gue&searchUri=%2Faction%2FdoBasicSearch%3FQuery%3Dcorry%2Bmontague%26amp%3Bfilter%3D&refreqid=%3Esearch%3Ab4bae6ec2f4fa33fb96c055cd1d89baa&seq=2#page_scan_tab_contents>](#)

⁷⁴ D 22. 6. 2., český překlad převzat z: BUBELOVÁ, Kamila, DOSTALÍK, Petr. *Praktikum z římského práva*. 2. rozšířené vydání. Praha: Leges 2013, s. 25.

⁷⁵ D 22. 6. 3. pr.

⁷⁶ D 22. 6. 3. 1. Pomponius

⁷⁷ D 38. 15. 2. 5. Ulpianus

⁷⁸ D 41. 4. 2. 15.

vydržení) výhodou.⁷⁹ Právní neznalost také není příznivá pro ty, kteří touží něco získat či něco nabýt. Neznalost jim tedy nečiní žádnou výhodu. Na druhou stranu však právní neznalost neškodí těm, kteří se domáhají svých práv.⁸⁰

3.1. Omluvitelnost omylu

Určitým osobám byl prominut i omyl neomluvitelný, zvláště pak omyl právní, jednalo se o: nedospělce, vojáky, ženy, a všeobecně o osoby nezkušené (duševně prosté/jednodušší). Jak uvádí Paulus: „...u mladších 25 let je možné předpokládat neznalost práva. Toble je také v určitých případech respektováno u žen, a to vzhledem ke slabosti jejich pohlaví. Tudiž ve všech případech, ve kterých se nejedná o delikt⁸¹, ale pouze o neznalost práva, nejsou jejich práva dotčena (neutrpi újmu). Podle této zásady: (Regula est iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere) jestliže mladší 25 let půjčí peníze synovi pod otcovskou mocí, ulehčí se mu tak, že se nepokládá za syna pod otcovskou mocí.“⁸²

Ve stanovených případech byla neznalost promíjena vojákům: „vojáci měli být znalí spíše ve zbraních, než v právu.“⁸³ V některých případech se neznalost práva promíjela také pro prostotu/jednoduchost dané osoby (rusticus). „Existuje také reskript císaře, podle kterého lze tvrdit, že každý, kdo se sám udá, nebude poškozen, a to v těch případech, kdy je osobou, které je dovolena neznalost práva z důvodu její prostoty (rusticus) nebo pokud je tou osobou žena.“⁸⁴

Zvláštní případ omluvitelnosti právního omylu je uveden ve fragmentu Paula týkající se uzavírání manželství: „Podle práva národů se křvesmilstva dopouští ten, kdo uzavře manželství se ženou z řady svých předků nebo potomků. Kdo však uzavře manželství se ženou z bočního příbuzenstva nebo švagrovou, se kterou se manželství zakazuje, pokud to učinil zcela veřejně, bude potrestán mírnějším trestem; pokud však tajně, bude potrestán těžším trestem. Rozdíl má tento důvod: v rámci manželství, které je v bočním příbuzenství nepravoplatně uzavřeno, budou chráněni před přísnějším trestem ti, kdo chybovali; naopak ti, kteří uzavřeli

⁷⁹ D 22. 6. 4. Sabinus

⁸⁰ D 22. 6. 7. Papinianus

⁸¹ Delikt je bezprávný čin (každý úkon neoprávněného poškození jiného), nepovolené ublížení jednotlivci, jeho rodině nebo majetku. Obsahuje dva elementy, a to: porušení práva a bezprávnou vůli, vinu (dolus/culpa). Gaiovy a Justiniány Instituce uvádějí čtyři delikty civilního práva: iniuria (urážka na cti), furtum (krádež), damnum iniuria datum (bezprávné poškození cizího majetku), rapina (loupež). Delikt má soukromoprávní povahu, na rozdíl od crimen, což znamená, že pachatele stíhá sám poškozený (actiones ex delicto). Crimen je zločin proti státnímu a společenskému zřízení, je stíhán veřejnou žalobou (acusatio). V dnešním pojetí deliktů právo slouží k úpravě mimosmluvní odpovědnosti za škodu a lze ho chápat ve dvojím smyslu. V užším smyslu jde o nedovolené jednání a odpovědnost za něj – toto má kořeny v římském právu, v širším smyslu se chápe jako pojem, jenž zahrnuje veškerou mimosmluvní odpovědnost (odpovědnost za škodu vzniklou zaviněným jednáním i jako důsledek člověkem nezaviněných událostí – např. § 2927 odst. 1 NOZ „škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu“). BARTOŠEK, s. 89, s. 58. BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Přeložil J. Vážný. 9. vydání. Brno, 1932, s. 104, 556-557. TICHÝ, Luboš, HRÁDEK, Jiří. *Deliktů právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 3.

⁸² D 22. 6. 9. pr.

⁸³ C 6. 30. 22.

⁸⁴ D 49. 14. 2. 7. Callistranus.

*manželství tajně, budou potrestáni pro vzdorovitost (neposlušnost).*⁸⁵ V uvedeném fragmentu se jedná o případ, kdy muž uzavře zakázané manželství se švagrovou nebo se ženou z bočního příbuzenstva. Nastávají dvě situace: muž tak učinil buď veřejně, anebo tajně. V prvním případě lze ze slova „veřejně“ dovodit, že muž nevěděl, že takové manželství nemůže uzavřít, byl neznalý práva. Jedná se tedy o omyl právní, kdy *error iuris nocet*.⁸⁶ Nicméně, zde existuje výjimka, a to částečné omluvitelnosti právního omylu (kdy je toto dovozeno ze slov „bude potrestán mírnějším trestem“). Tedy i právní omyl se v určitých případech omlouval. Mohlo se však také jednat o omyl skutkový, kdy muž nevěděl, že vstupuje do manželství se ženou, která je jeho švagrová či příbuzná. V takovém případě *facti vero ignorantiam non nocere*.⁸⁷ Druhý případ, kdy muž manželství uzavřel tajně, se neomlouvá, a to právě pro vzdorovitost.

⁸⁵ D 23. 2. 68, český překlad převzat z: BUBELOVÁ, Kamila, DOSTALÍK, Petr. *Praktikum z římského práva*. 2. rozšířené vydání. Praha: Leges 2013, s. 40.

⁸⁶ Omyl právní škodí.

⁸⁷ Omyl skutkový neškodí.

4. Error essentialis, error probabilis

Právní jednání učiněné v omylu je podle římského práva neplatné pouze tehdy, jde-li o tzv. omyl podstatný (error essentialis). Dotýká-li se omyl právního jednání in complexu, jednání je ipso iure neplatné, a to z důvodu absence správné vůle (vůle tam je, ale je chybná) jakožto základního požadavku právního jednání.⁸⁸

Poměrně hezký příklad týkající se bezúčinného právního jednání uvádí Bonfante: „*Někdo se domnívá, že podpisuje dopis, a místo toho podepíše list, obsahující jeho testament, anebo dlužní úpis.*“ Prokázeli se tedy omyl týkající se jednání in complexu, je toto jednání naprosto bezúčinné.⁸⁹

Omyl je podstatný tehdy, týká-li se:

- a) jednající osoby (error in persona)
- b) povahy právního jednání (error in negotio)
- c) předmětu jednání (error in corpore)
- d) omylu ve hmotě věci (error in materia a error in sexu) - u tohoto typu omylu je však sporná jeho právní relevance (zda je podstatný či nikoliv), nicméně většinou se za podstatný omyl považoval, podrobnější rozbor viz. níže.

Error essentialis je jednou z podmínek právní relevance omylu; druhou podmínkou je, že omyl musí být omluvitelný (error probabilis). Otakar Sommer říká, že: „*V pramenech nevystupuje tato podmínka dosti zřetelně. Tím se vysvětluje, že teorie pandektního práva považovala každý omyl podstatný za důvod neplatnosti smlouvy, ačkoliv praktikové XVII. a XVIII. stol. (usus modernus pandectarum) správně kladli důraz na omluvitelnost omylu⁹⁰. Savigny, opíraje se o svoji nauku o omylu nepravém⁹¹, akceptoval pro právo obecné stanovisko pruského Landrechtu, podle něhož i zaviněný omyl je důvodem neplatnosti projevu.*^{92,93}

4.1. Error in persona

Error in persona se týká totožnosti osoby, s níž se závazek uzavírá nebo v jejíž prospěch se právní jednání činí. Srov. Celsus „*Když požádáš Titia a mě, abychom ti půjčili peníze a já nařídím mému*

⁸⁸ BONFANTE, Pietro. *Instituce římského práva*. Přeložil J. Vázný. 9. vydání. Brno, 1932, s. 95. (dále jen BONFANTE)

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ *Podobně i skladatelé rak. občanského zákona, podle něhož lze k omylu přiblížeti jen byl-li způsoben druhou stranou.* Tamtéž.

⁹¹ *Není-li příčinou právních následků omyl, nýbrž teprve nehoda projevu s vůlí omylem vyvolána, nezáleží na tom, je-li omyl omluvitelný či nik.* Tamtéž.

⁹² *Toto stanovisko je snesitelné jen proto, že ten, kdo pro omyl nechce za svým projevem státi, musí druhé straně nabídnouti t. zv. negativní interese smluvní, t. j. škodu, kterou ona utrpěla tím, že se spolehla na platnost smlouvy. Podobné stanovisko zaujal i něm. občanský zákoník.* Tamtéž.

⁹³ SOMMER, s. 84.

*dlužníkovi, aby to zařídil, a ty nařizuješ slíbit v domnění, že ten dlužník je dlužníkem Titia, budeš zavázán mně? Jsem na pochybách v tom ohledu, že jsi se mnou neuzavřel smlouvu, ale myslím si, že jsi zavázán se mnou; ne proto, že jsem ti půjčil peníze (smlouva o zápůjčce to být nemůže, ledaže by strany souhlasily); ale proto, že moje peníze přišly do tvých rukou, a proto je správné a spravedlivé, že by jsi měl vrátit peníze mně.*⁹⁴ Osoba, která se označuje „ty“ je v domnění, že dostala peníze od dlužníka, který dlužil Titiovi, avšak ve skutečnosti je obdržela od osoby, která byla dlužníkem osoby, jež je ve fragmentu zmiňována pod zájmenem „já“, peníze tedy osoba obdržela ode „mě“.

Stejný závěr uvádí Ulpianus: *„Existují určitá zvláštní pravidla, která byla přijata ohledně zápůjčky peněz; jestliže přikážu mému dlužníkovi, aby ti zaplatil, budeš zavázán se mnou, přestože peníze, které jsi obdržel, nebyly moje. Z toho důvodu, pokud bylo toto pravidlo zavedeno ve vztahu k těmto dvěma osobám, musí být také dodržováno tam, kde je pouze jedna osoba – tak proto, když mi dlužíš peníze vzhledem k příkazu a mezi námi je dohodnuto, že si to ponecháš jako zápůjčku, je rozhodnuto, že peníze byly zaplacený mně a převedeny mnou na tebe.*“⁹⁵

Další příklad týkající se omylu v osobě uvádí Ulpianus: *„Vždy, když zůstavitel, který si přeje ustanovit za dědice jinou osobu z důvodu omylu v osobě („Můj bratr, Můj patron“), je ustáleno, že nikdo z nich nebude jeho dědicem; ten, který je uveden v závěti, z důvodu, že nebyl záměr zemřelého ustanovit jeho; ani ten, jehož zamýšlel ustanovit, protože nebyl zmíněn.*“⁹⁶ Tento Ulpianův fragment velmi úzce souvisí s fragmentem Paulovým: *„Když je věta nejednoznačná (dvojsmyslná), nemůžeme to interpretovat oběma způsoby, ale pouze způsobem, který odpovídá vůli jednajícího. Proto, když někdo řekl něco, co neměl v úmyslu říct, neřekl tedy ani pravý význam, protože to nebyl jeho záměr (úmysl), neřekl ani to, co měl v úmyslu říct (co zamýšlel), protože nepoužil jazyk vhodný pro tento účel.*“⁹⁷ Zde si lze povšimnout rozporu mezi římskými právníky týkajícího se této problematiky. Lze však dovodit, že každý případ byl posuzován subjektivně a přihlíželo se k vůli jednajícího.⁹⁸

Totožnost osoby není ve všech případech podstatným požadavkem.⁹⁹ Omyl v totožnosti osoby je podstatný pouze tehdy, týká-li se důležitých vlastností osoby, které jsou podstatné pro povahu uzavírané smlouvy. Důležitou vlastností osoby je například um malovat. V případě, že osoba chce uzavřít smlouvu o dílo s malířem a uzavře smlouvu s osobou, která je zpěvákem, jedná se o podstatnou vadu smlouvy, jelikož se týká důležitých vlastností osoby. Důležité vlastnosti osoby naopak nenajdeme u smlouvy tržové.

⁹⁴ D 12. 1. 32. pr.

⁹⁵ D 12. 1. 15.

⁹⁶ D 28. 5. 9. pr.

⁹⁷ D 34. 5. 3.

⁹⁸ Srov. pozn. pod čarou 34.

⁹⁹ BONFANTE, s. 96.

4.2. Error in negotio

Je tu rozpor mezi vůlí a projevem, jelikož jednající označí v důsledku omylu to, co nechce. Srov. „*Nulla enim voluntas errantis est.*“¹⁰⁰ Savigny nazval omyl v právním jednání omylem nepravým.¹⁰¹ Jestliže osoba, která prohlásila svou vůlí, nevěděla, že její prohlášení bylo v rozporu s jejím záměrem (úmyslem), toto prohlášení bylo neplatné. Ne proto, že došlo k omylu, ale proto, že zde chyběl záměr (úmysl). Neplatnost v tomto případě dle nizozemského profesora J. E. Goudsmita není důsledkem omylu jako takového.¹⁰² Nepravý omyl je takový omyl, kdy jeho příčinou je neshoda projevu s vůlí omylem vyvolaná. „*Kdežto o pravém omylu lze mluvit jen tam, kde omyl je kusem skutkové podstaty a je bezprostředně podmínkou právních účinků, zde omyl způsobí jen neshodu mezi vůlí a projevem a teprve nedostatek vůle tím způsobený je rozhodný.*“¹⁰³

Rozlišujeme:

- a) omyl v projevu – je učiněn projev, který jednající učinit nechce; tento projev odporuje vůli projevovací (směřující bezprostředně k činu, např. přeréknutí se)
- b) a omyl v obsahu – je učiněn sice zamýšlený projev, ale je s ním spojen jiný smysl, než který objektivně má; tento projev odporuje vůli projevené (úmysl přivodit určitý právně významný výsledek).¹⁰⁴ srov. Paulus¹⁰⁵ viz výše.; srov. Ulpianus: „*Když dávám peníze do úschovy, ty to přijmeš jako zápůjčku, není to ani úschova, ani zápůjčka.*“¹⁰⁶ Srov. také „*Pokud by měl podepsat falešnou tržbovou smlouvu v domnění, že to byla nájemní smlouva, kterou jsi sám navrhnul k podpisu a druhá strana smlouvu nepodepsala, ale ty jsi byl v dobré víře, není zde pochyb o tom, že ani jedna smlouva není platná, neboť v obou případech chyběl souhlas.*“¹⁰⁷

Omylu v právním jednání se na roveň klade případ, že adresátu právního jednání došel projev zkomolený: „*Jestliže ti dám něco za účelem tobo, abys to daroval Titiovi mým jménem, ty mu to však dáš jako své. Myslíš si, že se to stane jeho majetkem? Odpověď by byla taková, že když ti dám něco proto, abys to daroval Titiovi mým jménem, ty mu to ale dáš svým jménem, tak pokud je mi známo, podle zákona se to nestane*

¹⁰⁰ D 39. 3. 20. Pomponius. Kdo jedná v omylu, nedává souhlas.

¹⁰¹ SOMMER, s. 84

¹⁰² GOUDSMIT, J. E. *The Pandects: A Treatise on the Roman Law and Upon Its Connection with Modern Legislation.* [online]. The Lawbook Exchange, LTD. Clark, New Jersey 2005, s. 129. Dostupné na: https://books.google.cz/books?id=mn9Fh1_egi8C&pg=PA129&dq=savigny++false+error&source=bl&ots=R1kaUqoBFi&sig=fMe5EaBqWuXIHJHsK_MZDH5DC9A&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwj35_C9faAhXOxqQKHxmuCCQ6AEIdTAJ#v=onepage&q=savigny%20-%20false%20error&f=false

¹⁰³ SOMMER, s. 81.

¹⁰⁴ SOMMER, s. 75, 81.

¹⁰⁵ D 34. 5. 3.

¹⁰⁶ D 12. 1. 18. 1.

¹⁰⁷ C 4. 22. 5.

majetkem osoby, která to obdržela, a ty budeš odpovědný za *furtum*¹⁰⁸. Mnohem liberálnější konstrukce je však taková, že pokud podám žalobu proti osobě, která obdržela majetek (ode mě), můžu namítat *exceptio*¹⁰⁹ doli mali¹¹⁰.¹¹¹ „...naproti právním následkům právního jednání, ke kterému byl kdo pohnut omylem, který jiný v něm bezprávně úmyslně vzbudil, tedy podvodem (*dolus malus, dolus*), staré pravidlo civilní ... nechránilo podvedeného a poskytl ochranu teprve právo praetorské.“¹¹²

Ulpianus v XI. knize K ediktu, jehož autorem byl v I. stol. př. Kr. Aquilius Gallus: „Tímto ediktem pomáhá praetor proti těm, kdo jsou nestálí a klamou, či způsobují jiným újmu pomocí mazanosti, aby jim jejich špatnost nepřinášela zisk a jiné nepoškozovala.“¹¹³ Toto se říká v ediktu: „Pokud cokoliv, co bylo řečeno, bylo provedeno s podvodným úmyslem a nepřísluší zde jiná *actio*, poskytnu (příznám) *actio* proti podvodníkovi, pokud to bude mít dobrý důvod a bude to spravedlivé.“¹¹⁴ „Servius pak vymezuje podvod jako jistou *machinaci* za účelem oklamání druhého, kdy je jedno předstíráno, a jiné činěno. Labeo se domnívá, že je možné obelstít také bez předstírání; a lze činit jednu věc a předstírat jinou bez zlého úmyslu, jak to dělají ti, kteří užívají předstírání za účelem darování a chrání tím buď vlastní, nebo cizí majetek. Z tohoto důvodu vymezují podvod takto: každá mazanost, podvod a *machinace*, obcházení, uvedení v omyl, klamání druhého. Labeonova definice je správná.“¹¹⁵ Podvedenému tedy příslušela proti podvodníkovi žaloba z podvodu a směřovala na vrácení, případně na náhradu škody, když by nebylo možné navrácení uskutečnit.¹¹⁶

4.3. Error in corpore

Error in corpore je omyl týkající se absolutní totožnosti předmětu. Error in corpore se může týkat buď omylu v projevu: „Podobným způsobem, pokud by měl zůstavitel udělat chybu, když odkázal šaty, ale zamýšlel odkázat nádoby, nebude dlužít nic. Tohle pravidlo se aplikuje, ať už zůstavitel napsal závěť sám nebo to nadiktoval jinému.“¹¹⁷ Nebo omyl v obsahu: „Jestliže se kdo mylil ve slově a jmenoval pozemek korneliánský namísto sempronianského, bude dlužen sempronianský. Ale jestliže chybil v těle (věci,

¹⁰⁸ Podle moderního názvosloví zahrnuje též krádež, zpronevěru a z části i podvod. Subjektivní stránka pachatele obsahuje *dolus malus*.

¹⁰⁹ *Exceptio* je obrana žalovaného formou námitky.

¹¹⁰ *Dolus malus* je zlý/tajný úmysl – je zde vůle osoby činit něco protiprávního, je to také každé jednání, které odporuje *bona fides*, jedná se také o jakékoliv lstivé jednání, které má za cíl jiného oklamat či poškodit (zejm. při sjednávání nějakého závazku). Pokud *dolus* u protistrany nevyvolal podstatný omyl, právní jednání zůstávalo platné, avšak poškozený měl prétorské prostředky na svoji ochranu – jedním z těchto prostředků byla právě *exceptio doli*. BARTOŠEK, s. 137.

¹¹¹ D 39. 5. 25. Javolenus.

¹¹² HEYROVSKÝ, s. 98.

¹¹³ D 4. 3. 1. pr. Český překlad převzat z: BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal a kol. *Digesta neboli Pandekty, svazek I, kniha I-XV, vybrané části*. Karolinum, Praha: 2015, s. 347.

¹¹⁴ D 4. 3. 1. 1. Ulpianus.

¹¹⁵ D 4. 3. 1. 2. Český překlad převzat z: BLAHO, Peter, SKŘEJPEK, Michal a kol. *Digesta neboli Pandekty, svazek I, kniha I-XV, vybrané části*. Karolinum, Praha: 2015, s. 347.

¹¹⁶ D 4. 3. 18. pr., D. 4. 3. 18. 1.

¹¹⁷ D 28. 5. 9. 1. Ulpianus.

předmětu), nebude z takového jednání zavázán. A proto jestliže někdo, když chtěl odkázat šaty a napsal, že odkazuje zařízení, se domnívá, že šaty jsou obsaženy v názvu zařízení, pak Pomponius napsal, že nebudou dluženy šaty; podobně jako by někdo měl za to, že elektron nebo zlaté zbarvený bronz je možné nazývat zlatem, nebo což je ještě hloupější, když se domnívá, že v názvu šatů je také obsaženo stříbro. Neboť názvy věcí jsou neměnné, názvy lidí proměnlivé.¹¹⁸ Z tohoto fragmentu vyplývá, že pokud se někdo zmýlí ve jméne osob, jednání bude platné, kdežto když se zmýlí v označení věci, bude to neplatné. A to především z toho důvodu, že jména věcí jsou nezaměnitelná, kdežto jména lidí zaměnitelná jsou. Ulpian konstatuje, že není možné věc nazývat jinak, než je její obvyklé označení.

Pro srovnání se současnou právní úpravou – § 555 odst. 1 NOZ: „Právní jednání se posuzuje podle svého obsahu.“ Nejvyšší soud dovodil, že: „Vada v označení osoby, která je účastníkem smlouvy, nezpůsobuje sama o sobě neplatnost této smlouvy, pokud lze z celého obsahu právního úkonu jeho výkladem, popřípadě objasněním skutkových okolností, za nichž byl právní úkon učiněn, zjistit, kdo byl účastníkem smlouvy.“¹¹⁹ Stejným způsobem jako Římané tedy postupuje i NOZ a postupoval tak i OZ, navíc v § 556 (který je další výkladovou normu) rozvádí základní výkladové ustanovení § 555 odst. 1 takto: „(1) Co je vyjádřeno slovy nebo jinak, vyloží se podle úmyslu jednajícího, byl-li takový úmysl druhé straně znám, anebo musela-li o něm vědět. Nelze-li zjistit úmysl jednajícího, přisuzuje se projevu vůle význam, jaký by mu zpravidla přikládala osoba v postavení toho, jemuž je projev vůle určen. (2) Při výkladu projevu vůle se přihlídně k praxi zavedené mezi stranami v právním styku, k tomu, co právnímu jednání předcházelo, i k tomu, jak strany následně daly najevo, jaký obsah a význam právnímu jednání přikládají.“ Jsou zde tak rozvinuty tehdejší myšlenky Ulpianovy a Pompoovy, srov. také judikatura ÚS: „Při výkladu právního úkonu za použití interpretačních pravidel ve smyslu ustanovení § 35 odst. 2 obč. zák. nelze již učiněný právní úkon doplňovat, měnit či nabrazovat jiným, neboť základním účelem výkladu je zjištění skutečné vůle jednajícího, která nachází svůj výraz v obsahu právního úkonu. Přitom se (obvykle) obsah právního úkonu zjišťuje ze slovního vyjádření. V obecné rovině se může stát, že slovní znění není vždy jednoznačným vodítkem ke zjištění skutečného obsahu projevu vůle, a proto je třeba brát zřetel i na ostatní okolnosti, za kterých byl projev vůle učiněn, což znamená potřebu vzít v úvahu i textový rámec – kontext celkového ujednání stran.“¹²⁰ Velice zajímavý závěr uvádí NS: „Jazykové vyjádření právního úkonu zachycené ve smlouvě musí být nejprve vykládáno prostředky gramatickými (z hlediska možného významu jednotlivých použitých pojmů), logickými (z hlediska vzájemné návaznosti použitých pojmů) či systematickými (z hlediska řazení pojmů ve struktuře celého právního úkonu). Kromě toho soud na základě provedeného dokazování posoudí, jaká byla skutečná vůle stran v okamžiku

¹¹⁸ D 30. 4. pr. Ulpianus, český překlad převzat z: BUBELOVÁ, Kamila, DOSTALÍK, Petr. *Praktikum z římského práva*. 2. rozšířené vydání. Praha: Leges 2013, s. 71.

¹¹⁹ NS 23 Cdo 1035/2010.

¹²⁰ III. ÚS 1005/2007.

*uzavírání smlouvy, přičemž podmínkou pro přiblížení kvůli účastníkům je to, aby nebyla v rozporu s tím, co plyne z jazykového vyjádření úkonu.*¹²¹

4.4. Error in qualitate

Jedná se o omyl ve vlastnostech věci/jakosti předmětu. Někteří romanisté používají error in qualitate jako synonymum k error in substantia/materia¹²², jiní naopak tyto pojmy rozlišují¹²³. O. Sommer¹²⁴ podřazuje error in substantia/materia a error in sexu pod souhrnný pojem error in qualitate.

4.4.1. Error in substantia (materia)

Jak uvádí německý profesor R. Zimmermann: „*Za nejvíce fascinující a nejvíce debatovaný (pochybný) typ omylu je římskými právníky považován error in substantia.*“¹²⁵ Error in substantia se týká hmoty/látky věci, z níž se věc sestává. Ulpianus uvádí: „*Pokud nesoublasíme ohledně označení názvu věci, ale není zde spor o předmět, uzavření obchodu (tedy smlouvy tržové) je nepochybně platné; pro omyl v označení názvu věci to nemá žádné důsledky, když vlastnost samotná je dohodnuta.*“¹²⁶ „*A tudíž vzniká otázka, když nedošlo k žádnému omylu co se týče předmětu samotného, ale existuje omyl týkající se hmoty, ze které je věc složena; například když je ocet prodán jako víno, měď jako zlato nebo olovo jako stříbro nebo něco jiného, co se podobá stříbru, zda se jedná o koupi a prodej. Marcellus v 6. knize Digest říká, že v tomto případě je to prodej a koupě, protože předmět byl dohodnut, ačkoliv zde byl omyl týkající se hmoty, ze které je věc složena. Jsem stejného názoru, pokud jde o víno a ocet; jsou to totiž velmi podobné věci, to znamená stejná hmota, která dodává vínu to, že se stane kyselé. Ale v případě, že víno se neskysne, ale bylo kyselé již na začátku, tak to znamená, že pokud obsahuje ocet, bude platit, že věc byla prodána jako jiná (aliud). V dalších případech si myslím, že prodej bude neplatný kdykoliv, kdy se omyl týkal látky, ze které jsou věci složeny.*“¹²⁷ Ulpianus uvádí různé případy, kdy se nejedná o omyl v předmětu, ale o omyl v substanci (ocet je prodán jako víno, bronz jako zlato, olovo nebo jiný kov připomínající stříbro jako stříbro). Kupující je tímto obchodem vážně poškozen (znevýhodněn), protože víno se ukázalo býti octem, kov není zlatý (ač měl být) apod. Nevíme, zda prodávající o tomto omylu věděl či nevěděl (z textu nelze dovodit podvodné

¹²¹ NS 25 Cdo 1650/98.

¹²² REBRO, Karol, BLAHO, Peter. *Římské právo*. 4. vydání. Bratislava: IURA EDITION, 2010, s. 200.

¹²³ KINCL in KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995. s. 96.

¹²⁴ SOMMER, s. 83.

¹²⁵ ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*. First edition. Cape Town – Wetton – Johannesburg, 1990, s 592. Dostupné na: <<https://vdocuments.us/the-law-of-obligations-roman-foundations-of-the-civilian-tradition.html>>

¹²⁶ D 18. 1. 9. 1.

¹²⁷ D 18. 1. 9. 2.

jednání). Ulpianus však uvádí, že to není podstatné. Slova „aliud pro alio venisse videtur“ ukazují na to, že omyl vyvolal prodávající, neboť „aliud“ znamená, že dlužník (zde prodávající) nesplnil to, co měl podle smlouvy splnit a splnil něco jiného. Otázkou tedy je, zda tento omyl v substanci brání v uzavření platné smlouvy či nikoliv. Marcellus říká, že nikoliv, že prodej je platný a pokládal tento omyl za irrelevantní. Ulpianus však nesouhlasí a v určitých případech mu přisuzoval závažnost, zejm. právě v případech, kdy byl předmět kupován jako zlatý nebo stříbrný, ve skutečnosti však byl z bronzu nebo olova. Také uvádí, že v případě, kdy je víno prodáno jako ocet, jedná se o *aliud*, tedy plnění něčeho jiného. Z úvahy Ulpiana lze dovodit, že z dnešního pohledu se *error in substantia* jeví více jako vadné plnění.

Z římských pramenů lze vyčíst, že i právník Paulus se přikláněl k názoru Marcellovu, srov.: „... *kdyby prodávající opravdu prodával předmět jako zlatý a kupující by si myslel, že kov byl nižší kvality, v takovém případě by byla smlouva platná.*“¹²⁸ Paulus také uvádí: „*Jestliže mi slíbíš předmět, o kterém jsem si myslel, že je ze zlata, ve skutečnosti je z mědi, budeš mi dlužit měď, jelikož jsme se dohodli na předmětu; ale mohu proti tobě podat žalobu z podvodu, jestliže jsi mě vědomě podvedl.*“¹²⁹ V tomto případě se nejedná o omyl v předmětu, může se však jednat o omyl v substanci. Vystává však otázka, zda je prodej platný, či nikoliv. Marcellus, jak již výše řečeno, pokládal tento omyl za irrelevantní, Ulpianus mu však přikládal velkou závažnost. Z tohoto Paulova fragmentu lze dovodit, že omyl v tomto případě nevyvolával neplatnost smlouvy; nicméně, pokud by byl prokázán podvodný úmysl prodávajícího, bylo by možné proti němu použít prétorský prostředek na svoji ochranu, a to konkrétně *exceptio doli*.

Ulpianus však také řeší otázku: „*Co ale řekneme, když se obě strany mylí jak ve hmotě věci, tak i v předmětu prodávané věci? Například když si myslím, že prodávám zlato a ty si myslíš, že kupuješ zlato, když ve skutečnosti je ten kov měď. Nebo například, když dva spoludědicové prodávají náramek, o kterém tvrdí, že je ze zlata, za vysokou cenu jinému spoludědici a vyjde najevo, že větší část je z mědi? Je jisté, že se jedná o prodej, protože náramek obsahuje nějaké zlato (artikl je pozlacený). I když si myslím, že je ze zlata, prodej bude platný, ale když je měď prodávána jako zlato, prodej bude neplatný.*“¹³⁰

V Digestech, jak již výše řečeno, nenalezneme zcela jasný pohled římských právníků na *error in substantia (materia)*, lze však dovodit, že v určitých případech, zejm. při smlouvě tržové, byl tento omyl respektován. V případě, že obě strany vycházely z nesprávné představy, smlouva byla neplatná, srov. „*Prodal jsi mi postrýbřený stůl s tím, že bude celý ze stříbra a ani jeden z nás si nebyl vědom toho, že to tak nebylo. Prodej je neplatný a peníze vyplacené za tento stůl mohou být požadovány zpět.*“¹³¹ Jedná

¹²⁸ D 18. 1. 10.

¹²⁹ D 45. 1. 22. Paulus.

¹³⁰ D 18. 1. 14. Ulpianus.

¹³¹ D 18. 1. 41. 1. Julianus.

se o případ, kdy obě strany jsou ve vzájemném omylu o předmětu koupě. Kupující kupuje stůl, o němž přepokládá, že je ze stříbra. Ve skutečnosti je stůl postříbřený, přičemž prodávající se nachází ve stejném omylu jako kupující, a z toho důvodu bude prodej neplatný. Peníze vyplacené za stůl je možné požadovat zpět pomocí žaloby na vydání bezdůvodného obohacení, tj. *condictio (legis actio per condictioem)*.¹³²

4.4.2. Error in virgintate

„Domníval-li se kdo, že koupil pannu, když koupil ženu a prodáváč věda, že se mylí, připustil prodej, *actio redhibitoria* (na zrušení kupní smlouvy) nemá v tomto případě místo, avšak přísluší *actio empti* na neplatnost tržové smlouvy a po vrácení kupní ceny necht' je vydána žena zpět.“¹³³ Kupující se se mylně domníval, že kupoval pannu (*virgo*), ve skutečnosti však koupil ženu (*mulier*). V tomto případě se jedná o vymíněnou vlastnost předmětu kupní smlouvy (tedy panenství). Jedná se o *error in qualitate* (omyl o vlastnosti předmětu), tedy o *error facti* (omyl skutkový), který ho neměl poškodit. Jak praví římsko-právní zásada – „*error facti necdum negotio finito nemini nocet: nam causa decisa velamento tali non instauratur*“¹³⁴ – omyl právní škodí každému, omyl skutkový nikoliv.

Edilská žaloba *actio redhibitoria*¹³⁵ by neměla úspěch, jelikož *edictum aedilicium*¹³⁶ se týkal jen případů, kdy byla prodaná otrokyně nemocná nebo měla nějakou jinou vadu.¹³⁷ Kupujícímu tedy příslušela *actio empti*¹³⁸, což byla *actio in ius a bonae fidei* – prodávající porušil dobrou víru tím, že vědomě udržoval kupujícího v omylu. Konečné vypořádání je tedy takové, že kupující vrátí otrokyni a prodávající zase vrátí kupní cenu. Nutno podotknout, že *actio redhibitoria* není jediná možnost řešení vady, existuje také žaloba na snížení ceny (na poměrnou slevu), a to *actio quanti minoris* (syn. *actio estimatoria*). Touto žalobou se mohl kupec, do roka od uzavření tržové smlouvy, domáhat na prodávajícím (který ho obelstil) srážky z kupní ceny pro skrytou vadu, jež se objevila dodatečně.¹³⁹

¹³² Tato žaloba byla zavedena *lex Silia* (neznámého stáří) jako *actio certae pecuniae* (určitou peněžitou částku). HEYROVSKÝ, s. 138.

¹³³ Překlad převzat z: BARTOŠEK, Milan. *Škola právního myšlení*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1993, s. 31, D 19. 1. 11. 5 Ulpianus

¹³⁴ C 1. 18. 7. Imperatores Diocletianus, Maximianus.

¹³⁵ Žaloba na zrušení tržové smlouvy a zaplacení dvojnásobku kupní ceny (*duplum*) v případě závažných skrytých vad zboží (z vad prodáváných otroků, jízdních a tažných zvířat). Byla použitelná do 2 měsíců v případě, že prodávající neposkytl záruku nebo do 6 měsíců v případě, že záruka byla dána nebo že kupující byl obelstěn. SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň 2016, s.186.

¹³⁶ *Edictum* – vyhláška císaře, která upravuje záležitost celoříšského významu.

¹³⁷ BARTOŠEK, Milan. *Škola právního myšlení*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1993, s. 31.

¹³⁸ *Actio empti* se kupující domáhá především vydání předmětu kupní smlouvy.

¹³⁹ BARTOŠEK, s. 37.

4.5. Error in sexu

Omyl týkající se pohlaví je neplatný: „*Pokud si myslím, že kupuji pannu a ve skutečnosti tato žena není panna, prodej bude platný, protože se zde nejedná o omyl v jejím pohlaví. Nicméně pokud bych ti měl prodat ženu a ty sis myslel, že kupuješ hochu, tak právě z důvodu omylu v pohlaví prodej bude neplatný.*“¹⁴⁰ Zde se ukazuje, že bylo velmi problematické rozlišovat, kdy šlo o otázku týkající se materie a kdy šlo o otázku týkající se předmětu koupě. Domnívám se, že především z toho důvodu, aby se nevedly spory o to, zda se jedná o error in materia či error in corpore, římsí právníci vytvořili samostatnou kategorii error in sexu, kdy je takový omyl neplatný.

¹⁴⁰ D 18. 1. 11. 1. Ulpianus.

5. Odraz justiniánského pojmání omylu v moderní právní úpravě

Na úvod této kapitoly se mi jako vhodné jeví v pár řádcích shrnout osud římského práva. Dobytím Západořímské říše barbarskými kmeny došlo v roce 476 n.l. k jejímu zániku, římské právo však nezaniklo. Barbarské kmeny se řídily svým právem, římské obyvatelstvo žijící na území dnešní Itálie, Francie a Španělska se řídilo také právem svým, a to římským. Recepce římského práva¹⁴¹ v českých zemích nastává až v 16. století a je spojena s prvními pokusy o kodifikaci městských práv, první pokus vychází z brněnské právní knihy písaře Jana.¹⁴² Městský zákoník Mistra Pavla Kristiána z Koldína z roku 1579, ovlivněný soudobou římskoprávní literaturou, představuje dovršení procesu recepce římského práva do práv městských.¹⁴³ Římskoprávní vliv zachycuje i významný právní dokument – Obnovené zřízení zemské z roku 1627.¹⁴⁴

Jako celek u nás soukromé právo nebylo dlouho kodifikováno, práce na jeho kodifikaci byly zahájeny až při formování nového státu v 18. stol, kdy se o to pokusila Marie Terezie. Tento první pokus o kodifikaci soukromého práva označovaný jako Codex Theresianus (z roku 1766) se však neseťkal s úspěchem a prvním platným občanský zákoník na našem území byl přijat až za Josefa II. (tzv. josefinský občanský zákoník – ten však obsahoval jen obecnou část a rodinné právo).

Teprve na počátku 19. stol. bylo obecné právo občanské kodifikováno v podobě ABGB. Nutno podotknout, že již CT obsahoval právní úpravu omylu: „*Někdy vyjíměčně, na rozdíl od ostatních, není dobré, aby pro neznalost zákonů, pro omyl v právu aniž by došlo k porušení zákona pro rozpor se spravedlností, aby jeden své ztratil, a aby jiný, aniž by na to právo měl, by tím byl obohacen.*“¹⁴⁵ Tato úprava se od úpravy omylu v ABGB obsahově téměř nelišila, CT byl však spíše učebnicí.

5.1. Obecný zákoník občanský (ABGB)

Dne 1. června 1811 vstoupil v platnost a 1. ledna 1812 v účinnost zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský, který představoval vůbec první kodifikaci soukromého práva v českém

¹⁴¹ Recepce římského práva rozumíme přejímání jeho norem a institutů aplikovatelných v současných právních systémech. Nejvíce se recepce projevuje v právu kontinentálním, které je rozšířené v Evropě (vyjma Anglie a Walesu) v Jižní Americe, ale také v některých zemích Afriky a Asie.

¹⁴² ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo a jeho vliv na formování kontinentálního právního systému*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. s. 18.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Viz podrobně JANIŠOVÁ, Jana, JANIŠ, Dalibor. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016. 478 s.

¹⁴⁵ První díl – o právech obecně, XI., č. 110 – 119.

právním prostředí (v rámci tehdejší habsburské monarchie). OZO byl inspirován římským právem a vycházel z jeho tradic. OZO obsahoval první relevantní úpravu omylu v právním jednání v §§ 870 – 875.

V § 870 je upraven omyl vyvolaný lstí „*Kdo byl druhou stranou přiveden ke smlouvě lstí nebo nespravedlivou a důvodnou bázňí (§ 55), není povinen ji dodržeti*“. Smlouva obsahující uvedené jednání zakládala relativní neplatnost a dle § 874 právo na náhradu škody.

§ 871 hovoří o omylu hlavním. „*Týká-li se omyl podstatných náležitostí smlouvy, a to takových, bez nichž by smlouva nestala se skutkem, pravíme, že jde o omyl hlavní.*“¹⁴⁶ Zákon v § 871 uvádí, že podstatný omyl je omyl, který se týká: „*hlavní věci nebo podstatné její vlastnosti, ke které úmysl se podstatně nesl a byl projeven.*“ J. Sedláček komentuje: „*Věcí hlavní rozuměti jest minimální obsah smlouvy, tj. na čem strany se musí dohodnouti, aby smlouva stala se vůbec skutkem. Takový minimální obsah smlouvy máme určen jednak u jednotlivých typů smluvních, jednak nám ho určují zvyklosti poctivého obchodu.*“¹⁴⁷

§ 872 hovoří o omylu vedlejším: „*Netýká-li se však omyl ani hlavní věci, ani podstatné její vlastnosti, nýbrž okolnosti vedlejší; zůstává smlouva vždy ještě platnou, pokud obě strany se dohodly o hlavní věci a vedlejší okolnost neproblásily za rozhodnou; osobě uvedené v omyl budiž však původcem omylu dána přiměřená náhrada.*“ Byl inspirací pro ustanovení § 584 odst. 1 NOZ: „*Týká-li se omyl vedlejší okolnosti, kterou ani strany neproblásily za rozhodující, je právní jednání platné, ale osoba uvedená v omyl má vůči původci omylu právo na přiměřenou náhradu.*“ Vedlejší omyl zakládá nárok na přiměřenou náhradu.

§ 875 se týkal omylu způsobeného třetí osobou, který byl inspirací pro § 585 NOZ. Omyl vyvolaný třetí osobou byl dle § 875 OZO právně relevantní jen tehdy, jestliže druhá strana o něm věděla nebo musela vědět anebo na něm měla účast.

Velký význam má i § 901, který vyslovuje zásadu, že právně relevantní je pouze obsah smlouvy a tedy vše, co netvoří obsah smlouvy, právní relevanci nemá.¹⁴⁸ Jak uvádí J. Sedláček: „*Je-li pohnutka součástí smlouvy, je omyl v pohnutce omyl v obsahu smlouvy a proto je omyl tento právně relevantní.*“¹⁴⁹ (to se však týká pouze úplatných smluv). V § 570 – 572 najdeme zvláštní úpravu omylu týkajícího se posledních pořízení.

5.2. OZ 1950 (též nazývaný střední občanský zákoník)

Právě proto, že ABGB platil jen na území Českého království a nikoli na Slovensku (tam platilo zvykové uherské právo), byla Československá republika od svého vzniku zatížena jevem

¹⁴⁶ Sedláček in ROUČEK, František. SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář ke československému obecnému zákoníku občanskému*. Díl IV. (§§859 až 1089). V. Linhart: Praha 1936, s. 91. (Dále jen ROUČEK, SEDLÁČEK).

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Sedláček in ROUČEK, SEDLÁČEK, s. 245.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 247.

dvojího práva. Muselo tedy dojít k odstranění těchto dvou právních úprav a bylo potřeba vytvořit unifikovanou úpravu občanského práva pro obě území. V roce 1920 byly tedy zahájeny rekodifikační práce, jejichž cílem bylo navázat na tradice ABGB. Vládní návrh československého občanského zákoníku byl hotov v roce 1937, vzhledem k dalšímu politickému vývoji však nebyl přijat. Po politických změnách nastalých po roce 1948 se přistoupilo k celkové revizi zákonné úpravy.¹⁵⁰ Dne 1. ledna 1951 vstoupil v platnost zákon č. 141/1950 Sb. (nazývaný též střední kodex, protože nahradil OZO z roku 1811 a byl zrušen zákonem č. 40/1964 Sb.) Tento OZ z roku 1950 byl vyústěním právníkové dvouletky¹⁵¹ a jeho hlavní inspirací mu byl sovětský občanský zákoník z roku 1922 (komise však také pracovala s návrhem z roku 1937).¹⁵²

Úprava institutu omylu v OZ z roku 1950 vycházela z úpravy OZO, některé ustanovení však byly zestručněny. V § 33 odst. 1 byly upraveny následky omylu vyvolaného lstí shodně s § 870 OZO. Výrazné zestručnění § 35 odst. 1 vycházejícího z § 872 OZO učinilo ustanovení méně jasným: „*Omyl činí právní úkon neplatným, týká-li se jeho podstaty. Týká-li se omyl jen okolností vedlejších, je právní úkon platný, ledaže je ona okolnost podle projevené vůle okolností rozhodující.*“

5.3. OZ 1964

Zákon č. 40/1964 Sb. byl účinný od 1. dubna 1964 do 31. prosince 2013, kdy byl nahrazen zákonem č. 89/2012 Sb. OZ ve svém původním znění obsahoval úpravu omylu v § 49, po tzv. velké novele č. 509/1991 Sb. byla úprava přenesena do § 49a, který zní takto: „*Právní úkon je neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Právní úkon je rovněž neplatný, jestliže omyl byl touto osobou vyvolán úmyslně. Omyl v pobnutce právní úkon neplatným nečiní.*“ Citované ustanovení upravuje tzv. vnitřní omyl (volní), který spočívá v tom, že jednající měl nesprávnou představu o právních účincích právního úkonu. Dle § 45 odst. 2: „*Dojde-li projev vůle změněný vlivem prostředků, které navrhovatel použil nebo jiných okolností nastalých během jeho přepravy, posuzuje se podle ustanovení o omylu (§ 49a).*“ Dle § 40a se jedná o relativní neplatnost, jež se účastník může dovolat. Věta druhá upravuje lstivé jednání.

Zvláštní úpravu omylu obsahuje § 586 odst. 1: „*Neplatnost dohody o narovnání je podle § 586 odst. 1 ObčZ vyloučena pouze v případě omylu o tom, co je mezi stranami sporné nebo pochybné; jde o zvláštní*

¹⁵⁰ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. [cit. 25. 8. 2018] Dostupné na: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/legislativni-proces>

¹⁵¹ Jejímž úkolem bylo kodifikovat a také přepracovat celý právní řád (období 1948 – 1950).

¹⁵² KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. s. 518, 519.

*případ omylu, kdy strany (anebo některá z nich) se omylem domnívají, že některé právo je mezi nimi sporné nebo pochybné, ačkoliv ve skutečnosti tomu tak není.*¹⁵³

Právní úprava omylu byla v OZ z roku 1964 velice zestručněna a jak vidno, oproštěna od zažitých římskoprávních institutů. Až nový občanský zákoník z roku 2012 rozšířil právní úpravu omylu, nicméně i tato úprava by mohla být podrobnější, což rozebereme dále.

¹⁵³ Nejvyšší soud, sp. zn. 24 Cdo 192/98.

6. Omyl v současném právu – dle NOZ

S účinností NOZ došlo k velkým změnám v oblasti soukromého práva. Tyto změny se promítly i do ustanovení týkajících se důvodů či příčin neplatnosti právního jednání. Náležitosti právního jednání určují, zda se jedná o právní jednání platné či neplatné, případně že se vůbec o právní jednání nejedná¹⁵⁴ (NOZ tuto situaci označuje jako zdánlivé právní jednání).¹⁵⁵ Náležitosti právního jednání tvoří¹⁵⁶:

- a) náležitosti předmětu - „*Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje. Neplatné je právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco nemožného.*“¹⁵⁷ Právní jednání tedy musí být možné (reálně uskutečnitelné) a dovolené. Obecné podmínky platnosti právního úkonu jsou stejné, jak byly v Římě.
- b) náležitosti subjektu – „*Není-li osoba plně svéprávná, je neplatné právní jednání, ke kterému není způsobilá. Neplatné je i právní jednání osoby jednající v duševní poruše, která ji činí neschopnou právně jednat.*“¹⁵⁸ Mezi náležitosti subjektu tedy patří svéprávnost a právní osobnost, NOZ je definuje v § 15 odst. 1 a 2: „*Právní osobnost je způsobilost mít v mezích právního řádu práva a povinnosti. Svěprávnost je způsobilost nabyvat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat se k povinnostem (právně jednat).*“
- c) náležitosti projevu vůle – projev vůle musí být určitý a srozumitelný, v některých případech se vyžaduje i jeho určitá forma; „*O právní jednání nejde, nelze-li pro neurčitost nebo nesrozumitelnost zjistit jeho obsah ani výkladem. Byl-li projev vůle mezi stranami dodatečně vyjasněn, nepřiblíží se k jeho vadě a hledí se, jako by tu bylo právní jednání od počátku.*“¹⁵⁹ V případě, že je projevená vůle neurčitá nebo nesrozumitelná a nelze-li obsah zjistit ani výkladem, jde o již zmiňované zdánlivé právní jednání, srov: „*Není-li právní jednání učiněno ve formě ujednané stranami nebo stanovené zákonem, je neplatné, ledaže strany vadu dodatečně zhojí. Zahrnuje-li projev vůle současně více právních jednání, nepůsobí nedostatek formy vyžadované pro některé z nich sám o sobě neplatnost ostatních.*“¹⁶⁰

¹⁵⁴ ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Komentář, srovnání se zabráněním a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha, 2013, s. 21. (Dále jen ZUKLÍNOVÁ).

¹⁵⁵ § 551-554 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁵⁶ ZUKLÍNOVÁ, s. 21.

¹⁵⁷ § 580 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁵⁸ Tamtéž, § 581.

¹⁵⁹ Tamtéž, § 553.

¹⁶⁰ Tamtéž, § 582.

- d) a náležitosti vůle - taková vůle musí být skutečná, vážná, svobodná a především musí být prosta omylu. „*Má-li mít jednatel vůli jednat právě s těmi následky, které právní řád s jeho projevem vůle spojuje, znamená to, že musí i subjektivně chtít vyvolat právě ty následky, které objektivně podle práva má vyvolávat. Nesmí se tedy obledně těchto následků mýlit.*“¹⁶¹

NOZ upravuje následky právního jednání učiněného v omylu v §§ 583 – 585. Doc. F. Melzer podává definici omylu takto: „*O omylu hovoříme tehdy, jestliže něčí subjektivní představa je v rozporu s objektivní skutečností v nejširším smyslu slova.*“¹⁶² J. Handlar uvádí, že: „*Omyl je založen na nesprávné představě jednatelova o určité skutečnosti týkající se jeho právního jednání.*“¹⁶³

Omylem tedy rozumíme nesprávnou představu jednatelova o určité skutečnosti. Omyl může být spojen:

- a) s vůlí jednatelova (vnitřní omyl, též omyl v obsahu) – týká se nesprávné či nedostatečné představy o právních následcích, které vyjdou z právního jednání
- b) i s projevem jednatelova (vnější omyl) – jednatel projevuje jinou vůli než tu, kterou ve skutečnosti projevit chce¹⁶⁴ (např. se přetřekne, přepíše)

K tomu, aby omyl způsobil neplatnost právního jednání, je nutné, aby se týkal rozhodující okolnosti (jakákoli skutečnost rozhodná pro dané právní jednání) a druhou podmínkou je, aby byl jednatel v takový omyl uveden druhou stranou¹⁶⁵ - dle současné právní úpravy omyl spočívá pouze v jednání, které vyvolalo omyl, nikoliv již ve využití stávajícího omylu, jak za účinnosti zákona č. 40/1964. Dle § 49a OZ byl právní úkon neplatný, „...*jestliže jej osoba učinila v omylu vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět.*“ Byla zde stanovena ochrana jednatelova proti nekalému postupu druhé strany. Tento postup spočíval buď v tom, že jednatel byl druhou stranou uveden v omyl nebo v tom, že druhá strana vědomě mlčela o určité otázce a nechala tak jednatelova učinit právní jednání v podstatném omylu.¹⁶⁶ Nejvyšší soud ČR uvádí: „*Právní podstata omylu ve vůli spočívá v tom, že jednatel měl nesprávnou, resp. nedostatečnou představu o právních účincích právního úkonu.*“

¹⁶¹ Melzer in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III. § 419 – 654.* Praha: Leges, 2014, s. 561.

¹⁶² Tamtéž, s. 755.

¹⁶³ Handlar in LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2102.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ § 583, z. č. 89/2012 Sb.

¹⁶⁶ Handlar in LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2106.

*Omyl ve vůli je právně významným, tj. má za následek neplatnost právního úkonu jen tehdy, jestliže jej jednájící osoba učinila v omylu vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro právní úkon rozhodující (podstatný omyl) a bez něhož by k právnímu úkonu nedošlo, přičemž osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala aneb o něm alespoň musela v době právního úkonu vědět (muselo jí to být – objektivně posuzováno – zřejmé). Omyl je u právního úkonu rozhodující (podstatný), týká-li se právního důvodu (error in negotio, tj. vůle jednájící osoby byla zaměřena k jinému právnímu úkonu), předmětu, a to buď totožnosti předmětu (error in corpore) nebo podstatné vlastnosti předmětu (error in qualitate), osoby (error in persona), popř. jiné skutečnosti, která byla pro uskutečnění právního úkonu podle projevené vůle subjektu rozhodující.*¹⁶⁷

K neplatnosti právního jednání dle § 583 se vyžaduje vyvolání omylu druhou stranou¹⁶⁸, zatímco dle § 585 postačuje, pokud druhá strana o omylu jednájícího musela vědět. Dosavadní právní úpravy¹⁶⁹ stály na konceptu, kde druhá strana o omylu věděla nebo musela vědět. NOZ právní úpravu omylu v § 583 omezil pouze na situaci, kdy byl omyl způsoben druhou stranou. Autor části komentáře od C.H. Becka, J. Handlar se domnívá, že vypuštění předmětného ustanovení se stalo nedopatřením, nikoliv záměrem zákonodárce, a to s odkazem na důvodovou zprávu, v níž nenalezneme žádnou zmínku o důvodu vypuštění výše zmíněného ustanovení.¹⁷⁰ V komentáři od Wolters Kluwer se autor předmětné části komentáře, L. Tichý zabývá pouze situací, kdy jedna strana byla v omyl uvedena stranou druhou, srovnání § 583 NOZ s § 49a OZ neuvádí.¹⁷¹ Názorově se však ztotožňuji s doc. F. Melzerem, který uvádí, že již „z principu poctivosti“¹⁷² plyne povinnost upozornit druhou stranu na její omyl, přinejmenším úmyslné využití omylu jiného současně představuje omisivní utvrzení v omylu.¹⁷³

§ 584 odst. 2 NOZ uvádí, že právní jednání vyvolané lstí¹⁷⁴ druhého účastníka má vždy za následek neplatnost tohoto jednání. „Lest spočívá obvykle v tom, že druhý účastník úmyslně předstírá něco, co neexistuje, anebo naopak zastírá něco, co existuje.“¹⁷⁵ Právním následkem omylu je neplatnost (§ 583), jedná se neplatnost relativní, jelikož je tato neplatnost stanovena na ochranu zájmu mýlící se osoby, námitku neplatnosti však může vznést jen tato osoba (§ 586). Doc. F. Melzer zdůrazňuje, že NOZ je radikálnější v řešení otázky relativní a absolutní neplatnosti než OZ z roku 1964, jenž

¹⁶⁷ Rozsudek NS ze dne 27. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2987/2000.

¹⁶⁸ Druhou stranou lze rozumět jak adresát právního jednání, tak jeho případného zástupce.

¹⁶⁹ § 871 OZO a § 49a věta první OZ, OZ 1950 výslovnou úpravu neobsahoval – vycházelo se však ze zásady ochrany důvěry v projevený projev, což mělo stejné důsledky. KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I.* 2. vydání. Praha: Orbis, 1955, s. 209.

¹⁷⁰ Handlar in LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář.* 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2106.

¹⁷¹ Tichý in ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I.* Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 1467.

¹⁷² § 6 zákona č. 89/2012 Sb.

¹⁷³ Melzer in MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III. § 419 – 654.* Praha: Leges, 2014, s. 767.

¹⁷⁴ Někdy se hovoří o tzv. civilním podvodu.

¹⁷⁵ Rozsudek NS ze dne 1. 2. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2828/2000.

stál na principu absolutní neplatnosti (vyjma taxativně stanovených případů uvedených v § 40a).¹⁷⁶ NOZ totiž klade svobodu jednotlivce na první místo (a tato svoboda má být omezena pouze tehdy, pokud je pro to racionální důvod); vychází se zároveň z toho, že úprava soukromých vzájemných práv a povinností je základním východiskem soukromého práva.¹⁷⁷

6.1. Typy omylu dle NOZ

Český právní řád upravuje tyto typy:

- a) omyl v rozhodující okolnosti (neboli omyl podstatný) vyplývající z § 583 – co se však rozumí rozhodující okolností zákon neuvádí; podle J. Handlara bude rozhodující okolností jen ta skutečnost rozhodná pro právní jednání, která by měla za následek, že by strana dané právní jednání neučinila vůbec, anebo za podstatně odlišných podmínek.¹⁷⁸
- b) omyl ve vedlejší okolnosti – z ustanovení § 584 odst. 1 vyplývá, že pokud strany neprohlásily vedlejší okolnost za rozhodující, jedná se o omyl nepodstatný (tento omyl nevyvolává relativní neplatnost, zakládá však právo na přiměřenou náhradu)
- c) omyl vyvolaný lstí (§ 584 odst. 2) – i když se týká jen vedlejší okolnosti, je právně relevantní; definici lstivého jednání způsobujícího omyl vyložil již Nejvyšší soud v roce 1923 takto: „*lstivé jednání ... je každé jednání, jímž úmyslně je druhá strana klamána nebo zúmyslně se její omyl využívá, nevyžaduje zvláště šálivého jednání; lstivé jednání musí směřovati k poškození druhé strany a přičítati se objektivním předpisům práva.*“¹⁷⁹ „*Lstí ... je každá vědomá nepravda, již jedna strana předkládá k věření druhé, pravého stavu neznané a takto ji hledí oklamati.*“¹⁸⁰
- d) omyl vyvolaný třetí osobou (§ 585) – toto ustanovení dopadá na případy, kdy omyl vyvolala osoba třetí, tedy osoba, která není účastníkem právního jednání (ani zástupcem účastníka právního jednání). Již předválečná judikatura formulovala závěr, že: „*třetí osobou po rozumu §u 875 obč. zák. jest pouze osoba nezúčastnění, není jí však ten, jehož pomocí byla smlouva uzavřena.*“¹⁸¹ Pokud je omyl vyvolán právě třetí osobou, nemá její jednání vliv na platnost právního jednání, z toho však zákon

¹⁷⁶ Redakční záznam z vystoupení přednášejícího doc. Filipa Melzera z konference Právní prostor, která proběhla ve dnech 22. a 23. dubna 2013 v Seči. In: K neplatnosti právního jednání. *Rodinné listy*, č. 7, ročník 2013, s. 44 an.

¹⁷⁷ Tamtéž.

¹⁷⁸ Handlar in LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2104.

¹⁷⁹ ROUČEK, SEDLÁČEK, s. 85 (P. 1923, str. 94).

¹⁸⁰ Rozhodnutí Nejvyššího soud Československé republiky, Rv II 426/21[Vážný 1511].

¹⁸¹ Rozhodnutí Nejvyššího soud Československé republiky ze dne 8. 9. 1926, Rv I 31/26 [Vážný 6248/1926].

stanoví dvě výjimky, a to: situace, kdy osoba, s níž se právně jednalo, má na činu třetí osoby podíl, anebo o něm věděla, či alespoň musela vědět (taková osoba se považuje ze původce omylu). „*Lze dovodit, že vědomost druhé strany je v daném případě právně významná pouze tehdy, pokud se vztahuje na jednání třetí osoby i na omyl, který byl takovým jednáním vyvolán. Podle § 585 je tento předpoklad naplněn, pokud druhá strana o omylu jednajícího věděla, anebo pokud o něm vědět musela, tedy pokud měla k dispozici takové informace, ze kterých vyplývá, že jednající provedl právní jednání v omylu.*“¹⁸² Také tehdejší doktrína dovozovala, že omyl způsobený třetí osobou je právně významný jen tehdy, pokud o něm druhá strana věděla nebo musela vědět, anebo při něm spolupůsobila.¹⁸³

e) speciální úprava omylu:

- a. omyl při uzavírání manželství – speciální úprava omylu v § 684 odst. 1, v takovém případě soud na návrh prohlásí manželství za neplatné
- b. omyl při sepisování závěti – § 1529 – § 1531

O právně relevantním omylu můžeme hovořit v případě, že bude možno daný omyl podřadit pod některý z výše zákonem uznaných typů omylu. To však samo o sobě nestačí, neboť právní teorie i soudní praxe vyhází z toho, že aby byl omyl právně relevantní, musí se jednat o tzv. omluvitelný omyl.

6.2. Omluvitelnost omylu

Omluvitelnost omylu je judikaturou dovozený předpoklad právní relevance omylu, pouze takového omylu se lze dovolat. Omluvitelný omyl negativně definoval Nejvyšší soud České republiky takto: „*O omluvitelný omyl, kterým je pravidelně omyl jednající osoby týkající se skutkových okolností (error facti), pak nepochybně nejde, byl-li omyl jednající osoby zaviněn její nedbalostí při využití možnosti ověřit si skutečnosti rozhodné pro uskutečnění zamýšleného právního úkonu. Tj. jinak řečeno, o omyl, který lze omluvit, nepůjde tehdy, měla-li jednající, a omylu se pak dovolávající osoba, možnost se takovému omylu vyhnout vlastní pečlivostí při seznání skutečností pro uskutečnění právního úkonu rozhodujících. Nelze totiž akceptovat možnost, že by se bylo lze účinně dovolat neplatnosti pro omyl podle ustanovení § 49a o. z. za situace, kdy by omylu se dovolávající osoba zanedbala pro ni ve věci objektivně existující možnost přesvědčit se o pravém stavu věci, a bez příčiny se ve svém úsudku nechala mylně ovlivnit případnými dojmy, náznaky řešení, resp. hypotézami o*

¹⁸² Handlar in LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2118.

¹⁸³ Sedláček in ROUČEK, SEDLÁČEK, s. 100.

*vlastnostech předmětu zamýšleného právního úkonu.*¹⁸⁴ Relativní neplatnosti se tedy nemůže dovolat ten, kdo ji sám způsobil, což se dovozovalo z ustanovení § 40a věty druhé OZ 1964. Toto ustanovení odpovídá dnešnímu § 579 odst. 1: „*Způsobil-li někdo neplatnost právního jednání, nemá právo namítnout neplatnost nebo uplatnit z neplatného právního jednání pro sebe výhodu.*“

Nejvyšší soud vymezil omluvitelný omyl jako: „*...omyl, ke němuž došlo přesto, že jednajícím (mýlícím se) osoba postupovala s obvyklou mírou opatrnosti (že vyvinula obvyklou péči), kterou lze se zřetelem ke okolnostem konkrétního případu po každém požadovat k tomu, aby se takovému omylu vyhnul. Jinak řečeno, o omluvitelný omyl jde, nemohla-li jednajícím (mýlícím se) osoba rozpoznat skutečný stav věci (zjistit existenci omylu) ani poté, co (by) postupovala s obvyklou mírou opatrnosti (poté co /by/ vyvinula obvyklou péči), kterou lze na ní požadovat.*“¹⁸⁵

Nejvyšší soud také dovedl, že pouze skutkový omyl může být zásadně omluvitelný, a to s ohledem na obecnou právní zásadu „*ignorantia iuris non excusat*“. Jedná se o důležitou právní zásadu vyjadřující, že neznalost zákona neomlouvá (škodí). Tato zásada zakládá rozdíl mezi omylem skutkovým a omylem právním. Právně relevantním omylem je pouze omyl skutkový, jež je zásadně omluvitelný (s výjimkou případů, kdy by se zakládal na hrubé nedbalosti). Právní omyl (tedy neznalost právních předpisů) je zpravidla neomluvitelný. Zásada, že neznalost zákona neomlouvá byla přijata i do moderních zákonů a je dodnes jednou z nejzákladnějších zásad práva vůbec, neznalosti práva se tedy nelze dovolat. Nicméně, tato zásada není ve své striktní podobě v dnešním právu aplikovatelná, neboť její aplikace by vedla k irelevanci právního omylu.¹⁸⁶ A to i s ohledem na skutečnost, že současný právní řád se sestává z nepřehledného množství právních předpisů, mnohdy pro laika těžko uchopitelných. Judikatura NS již opakovaně potvrdila, že i právní omyl lze výjimečně považovat za omluvitelný. Musí se však jednat o případ objektivně nejasného znění určitého ustanovení. Srov. např. rozsudek NS: „*Omluvitelným omylem může být výjimečně i omyl právní. Právní omyl spočívá v neznalosti anebo v neúplné znalosti obecně závazných právních předpisů a z toho vyplývajícího nesprávného posouzení právních důsledků právních skutečností. Platný občanský zákoník, na rozdíl od obecného občanského zákoníku z roku 1811, nedeklaruje zásadu, že neznalost zákona neomlouvá, ani nestanoví pro oprávněného držitele výjimky z této zásady, pokud jde o omluvitelný omyl. I když zásada, že neznalost zákona neomlouvá, nadále platí, mohou se výjimečně vyskytnout případy, kdy držitel bude se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře i v případě, že jeho přesvědčení bude vycházet z právního omylu (např. v případě objektivně nejasného znění zákona). Omyl vycházející z neznalosti jednoznačně formulovaného ustanovení*

¹⁸⁴ Rozsudek ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1251/2002.

¹⁸⁵ V rozsudku ze dne 30. 7. 2009, sp. zn. 29 Cdo 1830/2007, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 55/2010.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 756.

*občanského zákoníku platného v době, kdy se držitel ujímá držby, však omluvitelný není.*¹⁸⁷ Shodně též rozsudek NS ze dne 29. 5. 2014, sp. zn. 29 Cdo 2050/2011. I přes skutečnost, že se judikatura vztahuje k OZ z roku 1964, lze ji dle mého názoru aplikovat i dnes, dokonce je nutné na ni trvat.

¹⁸⁷ Ze dne 10. 10. 2002, sp. zn. 22 Cdo 490/2001.

Závěr

Cílem této práce bylo analyzovat institut omylu z pohledu práva justiniánského, pojednat o charakteristice a následcích tohoto institutu a zanalyzovat, jaký vliv mělo římské právo na dnešní pojetí omylu, resp. jak se tento institut vyvíjel od dob římských až do současnosti.

V první kapitole poukazují na problematiku omylu, jež římské právo spojuje především se smlouvami konsenzuálními, z nichž nejčastěji uzavíranou byla smlouva kupní, u níž je nutné, aby došlo k souhlasnému projevu vůle. Dále je zde zdůrazněno, že projev vůle je nutnou součástí každého právního jednání, a že mezi vůlí a jejím projevem musí být konsens, jinak by se jednalo o dissens a smlouva by nevznikla. Ve druhé části této kapitoly se práce zabývá vadným právním jednáním, kde jsou vysvětleny instituty neplatnosti, nařikatelnosti a neúčinnosti. Následně přistupuji k rozboru velice zajímavého fragmentu římského právníka Paula, kde docházím k závěru, že i současná právní úprava stojí na zásadě, že právní jednání má být vykládáno v souladu s vůlí jednajícího (zůstavitele). V neposlední řadě jsou zde vypsány jednotlivé typy omylu dle římského práva, jimiž jsou: *error iuris*, *error facti*, *error in persona*, *error in negotio*, *error in corpore*, *error in qualitate*, *error in materia/substantia* a *error in virginitate*. Jednotlivými typy omylu se zabývá třetí a čtvrtá kapitola.

Druhá kapitola podrobně vymezuje rozdíly mezi errorem (jakožto nevědomu neshodou mezi vůlí a jejím projevem způsobenou neznalostí právních či skutkových prvků právního úkonu) a dissensem (jakožto vzájemným nesouhlasem vůle, který je nepozorovatelný a který je způsobený omylem, ať již jedné či obou smluvních stran). Dissensus může být zjevný (projevy stran se nekryjí, jednání je neplatné) a zakrytý (projevy se kryjí, ale každá se stran přikládá svému projevu jiný význam, následkem je pak neplatnost smlouvy). Omyl představuje především mylné chápání reality, je zde rozdíl mezi vůlí skutečnou a vůlí projevenou, kdežto dissensus představuje rozpor mezi nabídkou a akceptací již při uzavírání smlouvy. Podrobně zde také rozvádím Paulův fragment (D 22. 6. 9. 5.) týkající se právní neznalosti, z něhož je důležité zejm. to, že „*neznalost skutečnosti může být výhodou, ale neznalost práva nikoliv; a že úleva je poskytnuta ne neznalým, ale mylícím se.*“ Plyne z něj důležitá právní zásada „*iuris error nulli prodest*“ (právní omyl není pro nikoho výhodou).

Třetí kapitola provádí základní rozlišení omylů, a to mezi omylem skutkovým (jenž se týká faktických okolností) a právním (jenž se týká právních účinků jednání v důsledku neznalosti práva). Zdůrazňuji zde především právní zásadu: „*Regula est iuris quidem ignorantiam cuique nocere, facti vero ignorantiam non nocere*“ (obecným pravidlem bylo, že právní omyl škodí každému, kdežto omyl skutkový nikoliv). Z této kapitoly lze dojít k následujícím závěrům: právní omyl nemá právní účinky a z pohledu práva byl tedy bezvýznamný – i zde však lze nalézt výjimky z toho,

kdy byl i omyl právní právně relevantní, kdy byl určitým osobám i tento omyl prominut – jednalo se o: nedospělce, vojáky, ženy a osoby prosté/jednodušší.

Ve čtvrté, nejrozsáhlejší, kapitole této práce jsem se zabývala jednotlivými typy podstatného omylu. V této kapitole řeším problematiku, kdy právní jednání učiněné v omylu mohlo dle římského práva způsobit neplatnost pouze tehdy, jednalo-li se o tzv. podstatný omyl. Omylem podstatným jest takový, týkal-li se jednající osoby, povahy právního jednání, předmětu jednání a omylu ve hmotě věci. K problematice jsou ke každému typu omylu uvedeny a rozebrány konkrétní fragmenty. *Error in persona* se týká totožnosti osoby, s níž se závazek uzavírá nebo v jejíž prospěch se právní jednání činí. U tohoto typu omylu si lze povšimnout rozporu mezi římskými právníky, lze však dovést, že každý případ byl posuzován subjektivně a přihlíželo se k vůli jednajícího. Omyl v totožnosti osoby je podstatný pouze tehdy, týká-li se důležitých vlastností osoby, které jsou podstatné pro povahu uzavírané smlouvy. *Error in negotio* se týká rozporu mezi vůlí a projevem, jelikož jednající označí v důsledku omylu to, co nechce. Rozlišujeme omyl v projevu (je učiněn projev, který jednající učinit nechce) a omyl v obsahu (je učiněn sice zamýšlený projev, ale je s ním spojen jiný smysl, než který objektivně má). Omyl v projevu odporuje vůli projevovací (např. přeréknutí se) a omyl v obsahu odporuje vůli projevené. *Error in corpore* je omyl týkající se absolutní totožnosti předmětu a může se také týkat buď omylu v projevu nebo omylu v obsahu. *Error in qualitate* se týká vlastností věcí (jakosti předmětu). *Error in substantia/materia* se týká hmoty/látky věci, z níž se věc sestává. *Error in virginitate* je typ omylu, který kupujícího neměl poškodit, jelikož se jedná o *error facti*. V tomto případě se jednalo o vymíněnou vlastnost předmětu koupě. Naproti tomu *error in sexu* týkající se pohlaví je neplatný.

Pátou kapitolu s názvem „*Odraz justiniánského pojmání omylu v moderní právní úpravě*“ jsem do své práce zařadila nejen proto, že jedním z mých cílů bylo zjistit, jak se vyvíjel institut omylu, ale především z toho důvodu, aby vyniklo, jak velký dopad mají římsko-právní instituty, zásady a celkové pojetí práva na současnou právní úpravu. Dobytím Západořímské říše v roce 476 n.l. došlo k jejímu zániku, ale k zániku římského práva jako takového nikoliv, římské právo se tedy dál vyvíjelo a stalo se inspirací pro pozdější evropské občanské zákoníky. Velkou inspirací se římské právo stalo pro ABGB. V několika větvích je v této kapitole provedena stručná komparace ABGB, OZ 1950 a OZ 1964, kdy ABGB byl inspirován římským právem a vycházel z jeho tradic. ABGB upravoval první relevantní úpravu omylu v právním jednání v §§ 870 – 875, v § 570 – 572 je obsažena zvláštní úprava omylu týkající se posledních pořízení. Úprava omylu v OZ 1950 vycházela z úpravy ABGB, některá ustanovení však byla zestručněna. Právní úprava omylu v OZ z roku 1964 byla ještě více zúžena a oprostěna od zažitých římskoprávních institutů. Až

nový občanský zákoník z roku 2012 jeho úpravu rozšířil, nicméně i tato úprava by mohla být podrobnější.

Poslední, šestou kapitolu jsem věnovala úpravě institutu omylu v zákoně č. 89/2012 Sb., tato kapitola se zabývala náležitostmi právního jednání. Náležitosti právního jednání určují, zda se jedná o právní jednání platné či neplatné, případně že se vůbec o právní jednání nejedná (NOZ tuto situaci označuje jako zdánlivé právní jednání). Náležitosti právního jednání tvoří: náležitosti předmětu, náležitosti subjektu, náležitosti projevu vůle a náležitosti vůle. NOZ upravuje následky právního jednání učiněného v omylu v §§ 583 – 585, kdy k neplatnosti právního jednání dle § 583 se vyžaduje vyvolání omylu druhou stranou a dle § 585 postačuje, pokud druhá strana o omylu jednajícího musela vědět. V této kapitole jsou popsány i jednotlivé typy omylu, které upravuje český právní řád, a tedy: omyl v rozhodující okolnosti (omyl podstatný), omyl ve vedlejší okolnosti, omyl vyvolaný lstí a omyl vyvolaný třetí osobou. NOZ upravuje i speciální úpravu omylu při uzavírání manželství a při sepisování závěti. O právně relevantním omylu můžeme hovořit v případě, že bude možno daný omyl podřadit pod některý z výše zákonem uznaných typů omylu. Právní teorie i soudní praxe však vychází z toho, že aby byl omyl právně relevantní, musí se jednat o tzv. omluvitelný omyl, kdy omluvitelnost omylu je judikaturou dovozený předpoklad právní relevance omylu a pouze takového se lze dovolat.

V práci jsme si ukázali velkou podobnost dnešního práva s právem rozvinuté otrokářské společnosti starověku. Římané vytvořili právní řád, která je pramenem poznání a velkou inspirací ještě dnes. 19. století bylo ve znamení rozvoje právní romanistiky jako vědního oboru, o kterou se v našich zemích zasloužil zejm. L. Heyrovský a J. Vančura.

Bibliografie

a. Monografie, učebnice:

- BARTOŠEK, Milan. *Encyklopedie římského práva*. Praha: ACADEMIA, 1994. 471 s.
- BARTOŠEK, Milan. *Škola právníckého myšlení*. Vydavatelství Karolinum, Praha 1993. 380 s.
- BLAHO, Peter. *Justiniánské instituce*. 1. vydání. IURA EDITION, Bratislava 2000. 439 s.
- BLAHO, Peter, HARAMIA, Ivan, ŽIDLICKÁ, Michaela. *Základy římského práva*. Bratislava: MANZ, 1997. 483 s.
- BLAHO, Peter a kol. *Digesta neboli Pandekty, svazek I, kniha I-XV, vybrané části*. Karolinum, Praha: 2015. 701 s.
- BLAHO, Peter, REBRO, Karol. *Římské právo*. Bratislava: Vydavateľstvo právnickej literatúry IURA EDITION, 2010. 522 s.
- BUBELOVÁ, Kamila, DOSTALÍK, Petr. *Praktikum z římského práva*. 2. rozšířené vydání. Praha: Leges 2013. 192 s.
- DOSTALÍK, Petr. *Texty ke studiu římského práva soukromého*. Plzeň: vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. 175 s.
- FRÝDEK, Miroslav. *Praktická cvičení z římského práva*. Ostrava: KEY Publishing, 2010. 105 s.
- JANIŠOVÁ, Jana, JANIŠ, Dalibor. *Moravská zemská zřízení a kodifikace zemského práva ve střední Evropě v 16. a na začátku 17. století*. Praha: Scriptorium, 2016. 478 s.
- HEYROVSKÝ, Leopold. *Dějiny a systém soukromého práva římského*. 7. vydání. Bratislava: Nákladem právnické fakulty University Komenského v Bratislavě, 1929. 294 s.
- HRDINA, Ignác, Antonín, DOSTALÍK, Petr. *Přehled římského práva soukromého ke státní souborné zkoušce*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 138 s.
- KNAPP, Viktor. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1955. 403 s.
- KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. 2. vydání. Praha, C. H. Beck, 1995. 386 s.
- KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. 727 s.
- SKŘEJPEK, Michal. *Římské soukromé právo. Systém a instituce*. 2. upravené vydání. Plzeň 2016, 350 s.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského. Díl I. Obecné nauky*. Praha, 1933. 220 s.
- SOMMER, Otakar. *Učebnice soukromého práva římského*. I. a II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2011. 220 s.
- TICHÝ, Luboš, HRÁDEK, Jiří. *Deliktní právo*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. 496 s.
- VANČURA, Josef. *Úvod do studia soukromého práva římského*. Praha: nákl. vlast., 1923. 569 s.

ZIMMERMANN, Reinhard. *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*. First edition. Cape Town – Wetton – Johannesburg, 1990, 1301 s. Dostupné na: <<https://vdocuments.us/the-law-of-obligations-roman-foundations-of-the-civilian-tradition.html>>

ŽIDLICKÁ, Michaela. *Římské právo a jeho vliv na formování kontinentálního právního systému*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. 19 s.

b. Komentář:

HORST HEINRICH, Jakobs. *Magna glossa: textstufen der legistischen glossa ordinaria*. Paderborn : Ferdinand Schöningh, 2006. 302 s.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§1 – 654)*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 2400 s.

MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník - velký komentář. Svazek III. § 419 – 654*. Praha: Leges, 2014. 1264 s.

ROUČEK, František. SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému*. Díl IV. (§§859 až 1089). V. Linhart: Praha 1936. 866 s.

ŠVESTKA, Jirí a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I (§ 1- 654)*. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014. 1736 s.

ZUKLÍNOVÁ, Michaela. *Právní jednání podle občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Komentář, srovnání se zabraňicím a vybraná platná judikatura*. 2. vyd. Praha: Linde Praha a.s., 2013. 189 s.

c. Právní předpisy:

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění zákona č. 428/2011 Sb. účinném ke dni 31. prosince 2013.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. z. s. ze dne 1. června 1811 ve znění účinném od 1.1.1917 do 31.12.1964.

d. Judikáty:

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. 12. 2002, sp. zn. 30 Cdo 1251/2002

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 7. 2009, sp. zn. 29 Cdo 1830/2007, uveřejněném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. 55/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 10. 10. 2002, sp. zn. 22 Cdo 490/2001

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 3. 2001, sp. zn. 25 Cdo 2987/2000

Rozhodnutí Nejvyššího soud Československé republiky ze dne 21. 2. 1922, Rv II 426/21 [Vážný 1511]

Rozhodnutí Nejvyššího soud Československé republiky ze dne 8. 9. 1926, Rv I 31/26 [Vážný 6248/1926]

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 1. 2. 2001, sp. zn. 26 Cdo 2828/2000

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 5. 2011, sp. zn. 23 Cdo 1035/2010

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 11. 1998 sp. zn. 25 Cdo 1650/98

Ústavní soud, III. ÚS 1005/07, [ÚS 2161/2007]

e. Internetová stránka:

JANSEN, Nils, ZIMMERMANN, Reinhard. Contract Formation and Mistake in European Contract Law: A Genetic Comparison of Transnational Model Rules [online]. Oxford Journal of Legal Studies Vol. 31, No. 4, Winter 2011 [cit. 22. dubna 2018]. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/41418836?seq=22-page_scan_tab_contents>, pp. 625-662

GOUDSMIT, J. E. *The Pandects: A Treatise on the Roman Law and Upon Its Connection with Modern Legislation*. [online]. The Lawbook Exchange, LTD. Clark, New Jersey 2005, 368 s. Dostupné na: <https://books.google.cz/books?id=mn9Fh1_egi8C&pg=PA129&lpg=PA129&dq=savigny+-+false+error&source=bl&ots=R1kaUqoBFi&sig=fMe5EaBqWuXIHJHsK_MZDH5DC9A&hl=cs&sa=X&ved=0ahUKEwjt35_C9faAhXOXqQKHXmuCCQQ6AEIdTAJ#v=onepage&q=savigny%20-%20false%20error&f=false>

SABBATH, E. *Effects of Mistake in Contracts: A study in Comparative Law* [online]. The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 13, No. 3, Jul., 1964 [cit. 22. dubna 2018]. Dostupné na <https://www.jstor.org/stable/756032?seq=1#page_scan_tab_contents>

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník [online]. [cit. 25. 8. 2018] dostupné na: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/index.php/home/zakony-a-stanoviska/legislativni-proces>>

f. Ostatní:

Ottův slovník naučný. Ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Druhý díl Alquiére-Ažušak. Argo/Paseka 1996. 1141 s.

Redakční záznam z vystoupení přednášejícího doc. Filipa Melzera z konference Právní prostor, která proběhla ve dnech 22. a 23. dubna 2013 v Seči. In: K neplatnosti právního jednání. *Rodinné listy*, č. 7, ročník 2013, s. 44 an.

Abstrakt

Tato diplomová práce se zabývá omylem v justiniánském právu. Práce se člení do úvodu, šesti kapitol a závěru. V právní kapitole se práce zabývá obecným úvodem do problematiky omylu a jeho spojením s kontrakty konsenzuálními a projevem vůle jakožto nutnou součástí každého právního jednání.

Druhá kapitola se zabývá rozlišením omylu a nedorozumění. Třetí kapitola se zabývá zcela základním rozlišením omylu, a tedy omylem skutkovým a právním. Čtvrtá, nejrozsáhlejší kapitola se týká tzv. omylu podstatného (*error essentialis*) a jsou zde podrobně rozebrány jednotlivé typy omylu: *error in persona*, *error in negotio*, *error in corpore*, *error in qualitate*, *error in substantia (materia)*, *error in virgintate* a *error in sexu*. Pátá kapitola ve stručnosti shrnuje odraz justiniánského pojmání omylu v moderní právní úpravě. Je zde podán přehled právní úpravy omylu, tzn. jeho úprava v *Codexu Theresianus* z roku 1766, v *Obecném zákoníku občanském* z roku 1811, v *OZ* z roku 1950 a v *OZ* z roku 1964. Šestá kapitola pojednává o právní úpravě omylu v současném právu, tedy v zákoně č. 89/2012 Sb. a podává ucelený přehled typů omylu dne *NOZ*, tato kapitola se také mj. zabývá omluvitelností omylu. V závěru této práce bylo shrnutí a zhodnocení veškerých poznatků.

Ke zpracování této práce budou využity obecné metody vědecké práce, jakými jsou: analýza, indukce a dedukce. Mimoto budu pracovat s právními argumenty, ať už se jedná o argumenty formálně-systematické, teleologické či jiné.

Abstract

The topic of this thesis is Error in Justian law. The thesis is divided into introduction, six chapters and the conclusion. The first chapter is deal with the general introduction to the issue of error, connection with conseual contracts, expression of will.

The second chapter is devoted to the differentiation of error and misunderstanding. The third chapter deals with the error of law and with the error of fact. The fourth chapter, the most extensive chapter of all, is devoted of *error essentialis*, there are individual types of error, as like: *error in persona*, *error in negotio*, *error in corpore*, *error in qualitate*, *error in substantia (materia)*, *error in virgintate* and *error in sexu*. The fifth chapter briefly summarizes the refleciton of justinian approach in modern legislation. There is an overview of error legislation, it means, the legislation of error in *Codex Theresianus* of 1766, *ABGB* of 1811, *Civil Code* of 1950 and *Civil Code* of 1964. The last chapter deals with the error in the current legislation, as amended by act 89/2012 legal code (*New Civil Code*). These chapter shows the complete summary of types of

error which are contained in the New Civil Code, including the excuse of error. In the end of this thesis, there is the summarization and resumé of all knowledge.

There were used general scientific methods in this work such as analysis, induction and deduction. In addition there were plentifully used legal arguments like formal-systematic arguments, teleological arguments and other.

Klíčová slova

Omyl právní, omyl skutkový, omyl podstatný, omyl v osobě, omyl v obsahu, omyl v předmětu, omyl ve vlastnostech osoby (věci), omyl ve hmotě věci, omyl v panenství otrokyně, omyl v pohlaví otroka, nedorozumění, souhlas, neznalost, neplatné právní jednání, naříkatelné právní jednání, omluvitelnost omylu .

Key words

Error iuris, error facti, error essentialis, error in persona, error in negotio, error in corpore, error in qualitate, error in substantia/materia, error in virgintate, error in sexu, dissensus, consensus, ignorantia, negotium nullum, negotium revocabile, error probabilis .